

KLASİK TÜRK ŞİİRİ ESTETİĞİNDE SİHIR*

Gülay KARAMAN**

ÖZET

Geçen zamanla birlikte kültür de az ya da çok değişir, gelişir; edebi eserlerle nesilden nesile taşınır. Böylelikle bir toplumun ortaya koyduğu edebi eserler, o toplumun geçmişi ile geleceği arasında bir köprü vazifesi görür. Dolayısıyla, toplumların kültürleri edebi eserler sayesinde devamlılık gösterir. Klasik Türk edebiyatı, medeniyetimizin izlerini 13. yy.dan 19. yy.a kadar takip edebileceğimiz çok zengin bir edebiyat geleneğidir. Daha çok nazım alanında gelişim göstermiş bu edebiyat geleneğinde farklı anlam katmanlarını içerisinde barındıran beyit, toplumu başta sosyal, kültürel, dini, siyasi yönleriyle yansıtan zihniyet unsurlarını son derece estetik bir şekilde okuyucuya sunar. Bu anlamda, 13. yy.dan itibaren ortaya konan klasik Türk şiiri ürünlerinde eski Türklerin olduğu kadar Müslüman Türklerin hayatında da önemli bir yeri olan sihir olgusunu çeşitli özellikleriyle görmekteyiz.

Sihir, gizli birtakım yöntemlerle insan ve tabiat üzerinde olağanüstü etki yapma ilmi ya da sanatı olarak tanımlanabilir. Sihir gibi insanı etkileme gücüne sahip güzellik ve çekicilik, sihrin özel anlamları arasındadır. Genel anlamda etkili ve güzel söz söyleme sanatı olan edebiyat, özel anlamda ise şiir sanatı, gerek kaynağı gerekse de muhatap üzerinde oluşturduğu olağanüstü etki sebebiyle sihir ve büyü ile ilişkilendirilir. Özellikle en eski türlerden olan şiirin kaynağı birçok kültürde doğaüstü bir yetenek, ilham, keşif ya da ruhsal bir varlığa dayandırılır. Ayrıca, güzel söz ve şiirin muhatap üzerindeki olağanüstü denilebilecek etkisi de sihir olarak görülür.

Klasik Türk şiiri, bir geleneğe yaslanan, bu geleneği asırlarca işleyip harmanlayan bir şiirdir. Bu anlamda, gerek sosyal hayatta eski Türklerden beri var olagelen sihir olgusu gerekse de sanat ve edebiyatın poetik ve estetik yapısı, sihir ve büyü'nün klasik Türk şiirinde yoğun bir şekilde kullanılmasında etkili olmuştur. Büyücüler sihir ve büyü sayesinde güç elde ederler, dolayısıyla sihir kavramıyla ilgili kullanımların şiire mistik ve mucizevi çağrışımlar katacağına inanılır. Sihir ve büyü bir anlamda güç elde etmek için yapıldığına göre sihir ve sihirle ilgili diğer kavramların şiirde sıklıkla kullanılması bunların şiire güç katacağı düşüncesinden ileri gelmiştir demek yanlış olmaz. Zira şiirde bazı kelimeleri kullanmak şiiri daha etkili ve güçlü yapar. Klasik şairlerden bazıları şiirlerinde sihir gücünü ifade eden mahlaslar

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Dr. MEB, El-mek: karamanglay@yahoo.com.tr

kullanırlar. Bu anlamda, klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde bir kavram etrafında toplanan mahlaslara örnek teşkil edebilecek *Sihri* ve *Sâhiri* mahlasları dikkat çeker. Sihir kavramıyla ilgili olan bu mahlasların tercih edilmesinde sözün sihir ve büyü kabul edilmesi önemli bir etkidir. Klasik Türk şiirinde şair, *sâhir-i nazm*, *sâhir-i suhan perdâz* ve *şair-i sihr-âferîn* olarak vasıflandırılır. Şairin sözü yani şiir de efsundur. Bu durum şiir estetiği ile de bağlantılıdır. Klasik şiir estetiği içerisinde şairin şiirde ulaşmak istediği son nokta olan i'caza giden yolunda bir estetik ölçüt de sihirdir. "Güzel" olanı anlatmak için özellikle seçilen *sihr-i mübîn*, *sihr-i beyân*, *sihr-i helâl* vb. kalıp ifadeler estetik bir değer ifadesi olarak şiirde kullanılır.

Sihir ve büyü, klasik Türk şiirinin her asrında, hemen her şair tarafından söz konusu edilmiştir. Büyüleyici güzellik, etkileme gücü anlamlarına paralel olarak sihir ve büyü, klasik Türk edebiyatında ve özellikle şiirde şairlerin sihir özelliğinde şiir söylemekle övündükleri estetik bir ölçüt, bir mertebedir. Söz ve şiir sihirle ilişkilendirildiğinde genellikle şair ya da yazarın söz, şiir ya da şairi övdüğü görülür. Şairin bir söz büyücüsü, şiirinin de sihir olarak sunulması aslında şiirde şairin ulaştığı ya da ulaşmak istediği bir mertebenin ifadesidir. Bundan başka, konusunu büyük ölçüde aşk ve güzellikten alan şiirde sihir ve büyü sevgilinin güzellik unsurları çevresinde ele alınırken sevgili, büyüleyici bir güzellik olur. Klasik Türk şiirinde sevgili, güzelliği ile âşıklarını büyüleyen bir büyücü, bir cadıdır. Sevgili, âşığın gözünde en güzel ve en nitelikli olandır. Bu nedenle sevgili adeta kutsallaşır ve sevgilinin göz, kirpik, kaş ve bakış gibi güzellik unsurları çoğu kez büyülü olarak nitelenir. Özellikle, çoğu kez cadı olarak nitelenen gözler âşığı büyüler. Güzel söz gibi sevgilinin güzelliğinin de mertebeleri vardır. Sihir, sihr-i helal ve i'caz, bu mertebeleri ifade eden estetik birer terimdir.

Klasik Türk şiirinde şairin, şiir ve sözün gücünden bahsederken, olağanüstü güzellik ve özellikleriyle sevgiliyi vasfederken kullandığı dil, seçtiği kelimeler klasik Türk şiirinin asırlarca işlenerek yükselen estetik temelleri ile yakından ilgilidir. Bu anlamda, güzelin sihir ve büyü ile ilişkilendirilerek *sâhir*, *sehâr*, *câdû* gibi kelimelerle vasfedilip ona ait durumların büyülü olarak sunulması klasik Türk şiirinin estetik anlayışının bir sonucudur. Geleneğe göre sihir, sadece şiirde değil hemen her sanat dalında yüksek bir mertebenin ifadesi sayılan estetik bir ölçüt, bir değer ifadesidir.

Her edebiyat geleneği, içinden çıktığı toplumu az ya da çok yansıttığı gibi Osmanlı toplumunun edebiyat alanında altı asırlık güçlü sesi olan klasik Türk edebiyatı, hayatı ve toplumu farklı safhalarıyla yansıtmaya gücüne sahiptir. Klasik Türk edebiyatı şiir geleneği, toplumda ve kültürde var olan, gelenek ve sanat anlayışında karşılığını bulan "sihir ve büyü" olgusunu dönüştürerek sunmayı başarmış, bu anlamda sosyal olduğu kadar sanatsal ve estetik bir açılım yakalamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sihir, büyü, divan, klasik Türk şiiri, estetik

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

MAGIC IN THE CLASSICAL TURKISH POETRY AESTHETICS

STRUCTURED ABSTRACT

Culture changes and grows up more or less by the time, is often enshrined and handed down from generation to generation by literary works. In this way, literary works of a society are charged with a bridge among its past and future. Consequently cultures of societies continue by literary works. Classical Turkish literature, is a very rich literary tradition that we can follow the traces of our civilization from the 13th century until the 19th. In this literary tradition that showed more development in the field of poetic, the couplet that has different layers of meaning that reflects the mindset elements of the society especially the social, cultural, religious and political aspects, provides a highly aesthetic manner to the reader. In this sense, in the products of classical Turkish poetry revealed by 13th century we see magic with a variety of features which has an important place in the lives of Muslim Turkish people as ancient Turks.

Magic, can be defined as the science or art of making an extraordinary impact on people and nature by secret set of methods. Having the power to influence people like magic beauty and charm are among the special sense of magic. In general terms, literature the art of effective and eloquence, poetry in particular sense, both sources formed due to extraordinary impact on collocutor also are associated with magic and sorcery. In particular, in many cultures, the source of poetry that is one of the oldest types is based on a supernatural ability, inspiration, discovery or a spiritual being. In addition, the effect of fine word and poetry on collocutor which can be said extraordinary is seen as magic.

Classical Turkish poetry is a poetry that leans on a tradition and blends it by processing for centuries. In this sense, both the case of magic that has been in social life since the ancient Turks and the poetic and aesthetic structure of art and literature have been effective in using magic and sorcery intensively in classical Turkish poetry. Magicians gain power with magic and sorcery, so it is believed that uses related to the concept of magic will add mystical and miraculous connotations to the poetry. As in one sense magic and sorcery are made to achieve power, it is not wrong to say magic and the other concepts often used in poetry have come forward with the idea that these will add power to the poetry. Because using some words in poetry makes the poem more effective and powerful. Some of the classic poets use pen names express the power of magic in their poems. In this sense, the pen names *Sihri* and *Sâhiri* which are collected around a concept in the tradition of classical Turkish literature attract attention. The fact that word is accepted as magic and sorcery is an important factor in preferring these pen names that are related to magic. In classical Turkish poetry, the poet is described as *magician of poetry*, *sorcerer of word* and *poet who fascinates with magic*. The word of poet, in other words poem is charm too. This state is also connected with aesthetics of poetry. In aesthetics of classical poetry, on the way of *ijaz* which is the last point that the poet wants to reach in poetry magic is an aesthetic criterion too. The

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

phrases like *sihr-i mübîn*, *sihr-i beyân*, *sihr-i helâl* that are especially chosen to describe the “fine” are used in poetry as an aesthetic value statement.

In every century of classical Turkish poetry, magic and sorcery have been mentioned by almost every poet. In parallel to the meanings of enchanting beauty and the power of influence, in classical Turkish literature, especially poetry magic and sorcery are a degree in art and aesthetics which the poets are proud of saying poems with the properties of magic. When word and poetry are related with magic and sorcery generally it is seen that the poet or the writer praises word, poem or poet. In fact, presenting the poet as a magician of word and also his poem magic and sorcery is an expression of a position that the poet wishes to reach or has reached in the poetry. Furthermore, when the magic and sorcery are discussed around the beauty elements of beloved in the poetry that has greatly the topics of love and beauty, beloved becomes magical beauty. In classical Turkish poetry, beloved is a magician and a witch that enchants his lovers with beauty. For the lover, beloved is the best and the most qualified. For this reason beloved virtually becomes holy and beauty elements of him like eye, eyebrow, eyelash and the glance are usually described as magic. Especially eyes, usually described as witch, enchant the lover. Like fine word, the beauty of beloved has some degrees too. Magic, permissible magic and *ijaz* are aesthetic terms that express these degrees.

In classical Turkish poetry the language the poet uses, the words he chooses when he talks about the power of word and poem, draws the beloved by the extraordinary beauty and qualifications are closely related to the basis of classical Turkish poetry’s rising aesthetic treatment for centuries. In this sense, drawing the “fine” related to magic and sorcery with the words like magician, sorcerer, witch; presenting his situations magic is a result of aesthetic mentality of classical Turkish poetry. According to the tradition, magic not only poetry but also in almost all the arts is an aesthetic criterion, a value statement that considered an expression of a higher order.

As every literary tradition reflects the society comes from more or less, classical Turkish poetry that is Ottoman society’s six centuries old strong voice in the field of literature has the power to reflect the life and the society with different stages. The poetry tradition of classical Turkish literature has achieved to offer converting the case of magic and sorcery which exists in society and culture, has response in tradition and understanding of art, in this sense, it has caught an artistic and aesthetic expansion as social as well.

Key Words: Magic, sorcery, divan, classical Turkish poetry, aesthetics

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Giriş

Sözlükte “*Bir şeyi olduğundan başka türlü göstermek, aldatmak, oyalamak; birinin ilgisini çekmek, gönlünü çelmek*” manalarında sülâsi bir masdar olan Arapça “sihr” kelimesi “*hile, aldatma; sebebi gizli kalan iş*” anlamlarında isim olarak da kullanılır (Çelebi, 1992: 170). “Sihir” kelimesinin sözlük anlamıyla ilgili olarak Arap dilbilimcilerin özellikle üzerinde durdukları iki özellik, sebebinin yani oluşumunun gizli olması ile latif ve ince oluşudur.¹

Elmalılı Hamdi Yazır’ın sihre verdiği anlam geleneksel yaklaşımı yansıtır: “*Esas lûgat anlamıyla sihir, her ne olursa olsun, sebebi gizli olan ince şey demektir. Nitekim fecr vaktinin başlangıcında da ufuk çizgisinin inceliğinden dolayı ‘sîn’in fethi ile ‘sehar’ denilir. Bu anlamda, yani sebebi gizli olan ince şeyleri bilmek ve tanımak anlamında sihrin küfür olmayacağı açıktır. Ancak dinî geleneklerdeki anlamıyla sihir sadece bu demek değildir. Sebebi gizli olmakla beraber, gerçeğin aksine tahayyül olunan yıldızcılık, şarlatanlık, hilekârlık yolunda cereyan eden herhangi bir şey demektir. Halk dilinde de bu anlamda kullanılır; yani sihir denildiği zaman bu anlaşılır ve bu da çirkin bir şeydir. Çünkü bunda esrarengiz bir şekilde hakkı batıl, batılı hak; hakikati hayal, hayali hakikat diye göstermek vardır.*” (Yazır (1), 1992: 366). Buna göre sihir, oluşum sebebi uzmanı olmayan kişilere gizli kalan, görünüş itibarıyla çekici olduğu için insanda şaşkınlık ve hayranlık uyandıran şeylerin kötü amaçlarla kullanılmasıdır. Elmalılı Hamdi Yazır’ın ifadeleriyle “*esrarengiz, gizli sebep ile incelik, dış görünüşü itibarıyla çekicilik ve bir de kötü maksat sihrin niteliğini belirler.*” (Yazır (1), 1992: 366).

“Sihir” kelimesi Almanca ve Fransızcada “*magie*”, İngilizcede “*magi, magic*” ile karşılır. Yunanca “*magos*” kelimesinden geldikleri bilinen Batı dillerindeki bu karşılıklarına paralel olarak kelimenin Pehlevi dili yani eski Farsçada “*magu*” şeklinde bir kullanıma sahip olduğu görülür (Tanyu, 1995: 501). Tam olarak karşılama da sihir kelimesinin Türkçe karşılığı “büyü”dür. Büyü, eski Türkçede “*sihirbaz, din adamı*” anlamına gelen “bügi, bügü” kelimesinden türemiştir. *Dîvânü Lûgati’t-Türk*’te “bügü”nün; bilgin, akıllı, hakîm anlamlarına gelecek şekilde kullanılması, kelimenin zaman içerisinde anlam değişimine uğrayarak Kaşgarlı Mahmud çağında “akıllı” anlamını kazandığını göstermektedir. *Bilge* kelimesiyle birleştirilerek “bügü bilge” şeklinde de kullanıldığı (Kâşgarlı Mahmud (III), 2006a: 228; Ögel, 1998: 339, bkz.: Dipnot: 91) belirtilen kelimenin bilge ile anlamdaş olduğu gözükmetedir. Arapça bir kelime olan sihrin Araplarla ilişkilerin arttığı bir dönemde, özellikle de İslamiyet’in kabulüyle birlikte Türkler arasında yaygın olarak kullanılmaya başlandığı söylenebilir.

Türkçede sihir için farklı kelimelerin kullanıldığı görülür. Sihir, tılsım, büyü, efsun, gözbağcılık zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da aralarında küçük anlam farklılıkları da bulunmaktadır. Bunların yakın anlamlı kelimeler olması, sözlüklerde bu kelimelerden biri açıklanırken diğer kelimelerin kullanılmasına neden olur. “Sihir” kelimesi Türkçe sözlüklerde “büyü, büyücülük, cadılık, efsun, füsün, nirenk, gözbağcılık, bağı” (Şemseddin Sami, 1999: 711; Muallim Nâcî, 2009: 620; Ayverdi (3), 2005: 2793; Devellioğlu, 1997: 952; Türkçe Sözlük (2), 1998: 1980; Pakalın (3), 1983: 212) gibi kelimelerle karşılır. Kelimeye verilen bu ilk anlamların dışında kaynaklarda sihir kelimesine çeşitli özel anlamlar verildiği ya da anlamı vermek için sihrin tanımlanma yoluna gidildiği görülür. Bu bağlamda, sihrin olağanüstü hâller ortaya koyma hâli ya da doğaüstü güçlerle ilişki kurmak için yapılan büyüsel işlem olduğu yönündeki tanımlamalar zikredilebilir (Pala, 1998: 353; Hançerlioğlu, 1984: 542). Sihir gibi insanı etkileme gücüne sahip güzellik ve çekicilik sihrin özel anlamları arasındadır: “*Sihir kuvvetine hâ’iz olan câzibe-i şedide, fettanlık. Şi’r ü fesahât gibi insanı meftûn eden hüner ki buna sihr-i helal dahi derler, ya’ni haram olmayan büyücülük.*” (Şemseddin Sami, 1999: 711), “*Karşı konulmaz çekicilik, güçlü etki, kuvvetli*

¹ Arap dilbilimcilerin sihir kelimesini nasıl ele aldıklarını ayrıntılı olarak görmek için (Bkz.: Özbek, 1994: 17-19).

cazibe.” (Ayverdi (3), 2005: 2793), “*Büyü kadar te’siri olan şey, fettanlık.*” (Devellioğlu, 1997: 952) gibi anlamlar özellikle sanat, edebiyat ve tasavvufta sıklıkla söz konusu edilir. Klasik Türk şiirinde sevgili, güzelliği ile âşıklarını büyüleyen bir büyücü, güzel söz ve şiir ise sihr-i helaldir.

Eskiler, herhangi bir şeyin tarif ve tanımını yaparken “*Efradını câmi, aşıyarını mâni olmalı*” demişlerdir. O halde, sihir ve büyü için tanım yaparken sihir ve büyüün her türünü içine alan, başka alanlardan farkını ortaya koyan bir tanım yapılmalıdır. Bu bir gereklilik olmakla birlikte okült yani gizli ilimlerin hemen hepsinde olan net bir tanıma girmeme, girememe özelliği sihir için de söz konusudur. Şurası bir gerçektir ki evrensel sihir için bütün zamanları kapsayan bir tanımın yapılabilmesi hemen hemen imkânsızdır. “*Bir tanım önerdiğimiz anda, hem kadim hem de modern uygulayıcılar orasından burasından birer parça koparır ve sonunda geriye bir şey kalmaz.*” (Burton ve Grandy, 2005: 51) diyen araştırmacı, sihri tanımlamanın zorluğuna dikkat çeker. Bu konuda yapılmış çeşitli tanımlardan yola çıkarak sihrin anlam çerçevesini oluşturmaya çalışacağız.

“*El çabukluğu, göz boyama ve yaldızlı sözler söyleme yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma işi, şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelerin şeklini değiştirme iddiası*” (Çelebi, 1992: 170) sihir için yapılan tanımlardan biridir. İbn-i Haldun, sihir ve tılsım ilimleri için “*Bunlar birtakım istidatların keyfiyetlerine dair ilimler olup bu sayede beşeri nefesler, unsurlar âleminde tesirler husule getirmeye muktedir olurlar. Bu tesir ya herhangi bir yardımcıya başvurmadan veya semavi hususlardan bir yardımcı sayesinde vukua gelir. İlkine sihir (büyü, efsun, sorcery, magic), ikincisine tılsım denir.*” (İbn Haldun, 1977: 1179) der ve sihrin yardımcısız olarak insan ruhunun bir etkisi olduğunu, tılsımda ise etkiyi oluşturmak için yardımcı bazı güçlere ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Mehmet Zeki Pakalın, “*Bir kimseye dubara, hile etmek ve batılı hak suretinde göstermek yerinde kullanılır bir tâbirdir. Bunun yerine ‘büyü’ de kullanılır. Bunu yapanlara ‘Sihirbaz’ denir. Tılsım ile beraber sihir eskilerce bir ilim sayılmış bunun için eserler yazılmıştır.*” (Pakalın (3), 1983: 211) derken sihrin hile ve aldatma esasları üzerine dikkat çeker, sihir karşılığı olarak “büyü”nün de kullanıldığını belirtir. Gürbüz Erginer ise büyüü sihirde ayırır ve büyü için “*Doğaüstü varlıklar ve gizli birtakım güçlerin yardımını alma saviyle ya da gizli güçleri bulunduğu inanılan bazı doğal ya da yapay nesnelere kullanarak, bu konuda ehil olduğu kabul edilen kişiler tarafından birine, bir şeye zarar vermek, fayda sağlamak veya korumak amacıyla yapılan işlemlerin geneline verilen addır.*” (Erginer, 2003: 50-51) tanımını yapar.

Tanımlardan yola çıkarak sihir ve büyü hakkında şunları söyleyebiliriz:

1. Sihir, çok eskilere dayanan bir ilimdir. Sihre büyü de denilir fakat sihir, büyüye göre daha kapsamlı, daha geniş bir anlama sahiptir. Büyü, sihrin alt basamaklarından biridir, pratiktir ve pratik olduğundan amaçları, uygulamaları açısından tamamen dünyevidir.

2. Sihir ve büyüde amaç insana, tabiata ve dünyaya egemen olmak, onların üstünde olağanüstü etki yapmak, bu yolla güç elde etmektir. Bilgi de bir çeşit güçtür. Büyücü, işine yarayacak her türlü güç ve bilgiyi kaynağı ne olursa olsun kullanma eğilimindedir. Fakat büyücüye madde üzerinde hâkimiyet tanıyan güçler çoğu kez doğaüstü ve ruhsal kaynaklı olanlardır.

3. Sihir ruhsal bir etki-güç aracıdır. Sihri anlamak için ruhu ve özelliklerini iyi anlamak gerekir. Sihir, insan ruhunun bir eseri olarak kabul edilir ve onun insan bedeni üzerinde etkileri olduğu iddia edilir. Sihir, aldatmak ya da aldanmanın olmadığı durumlarda dünyevi bir çaba sonucu bazı ruhsal güçleri elde etmek suretiyle maddeye istenilen yönde etki etmektir. Bu noktada sihir, velilerin ve peygamberlerin gösterdikleri olağanüstülükler gibi değerlendirilse de sihirbaz ya da büyücünün gücü hiçbir zaman onlara yetişmez. Çünkü sihirbaz, çalışma ve ruhsal idman sayesinde bu gücü elde eder. Oysa velilerin ve peygamberlerin gösterdikleri olağanüstü hâller

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

çalışma ile değil ilahî bir ihsan olarak ortaya çıkar. Hem veliler ve peygamberler bu gücü istemez, çoğu zaman ondan kaçarlardı ki ahiret meyvelerini dünyada yemiş olmasınlar.

4. Sihir, din dışı alanda kendini gösterir. Temelini Frazer'ın attığı sihir ve büyüdeki faydacılık ve menfaat, onu dinden ayıran en önemli farktır.

5. Sihir bir zorlamadır. Gerek kötü ruhlar ve cinleri teshir edip onlara istediğini yaptırma noktasında gerekse insan ve doğanın olağan hâllerinde gerçekleştiremeyecekleri iş ve fiilleri ifsunlar, büyüler sayesinde yapmalarını sağlama noktasında sihir ve büyüde bir zorlama vardır.

Sihir ve büyüün paleolitik devirlere kadar uzanan çok eski bir geçmişi vardır. Paleolitik devre ait mağara duvarlarına çizilmiş kargı saplı hayvan resimleri “Benzer, benzeri getirir.” ilkesiyle oluşturulmuş ilk büyüsel uygulamalar arasındadır. Yine paleolitik devre ait mumyalarda görülen, ölümlerini cesetlerini mumyalamak için kullandıkları kırmızı bir maddenin ölümlere kan gibi hayat vereceği, bu madde sayesinde yeniden dirilişin gerçekleşeceğine inanılması da büyüsel bir düşünüş ve uygulamadır (Bkz.: Tanyu, 1995: 503). Eski uygarlıklarda sihir ve büyü, evreni anlamının ve yaşamının bir yolu olmuş; sihir, kehanet ve tılsım önemli bir bilgi alanı ve kaynağı olarak görülmüştür (Bkz.: Sarıtaş, 2014: 746-747).

Sihirbazlık ve büyücülük insanlık tarihinde ilk ortaya çıkan ilgi alanlarından, sihirbaz ve büyücü de ilk mesleklerden sayılır. Sihir ve tılsım ilimleri bazı toplumlarda diğerlerine göre daha fazla gelişmiş ve yayılma imkânı bulmuştur. Hindistan, Mısır, Yunanistan, Afrika, Babil halkları ile Yahudilik dinine mensup toplumların sihir ve büyü işlerinde meşhur olup bu alanda diğer toplumlardan ileri oldukları görülür.

Sihir ve tılsım ilimleri Babil sakinlerinden Süryanîler ve Keldanîler, Mısır halkından Kıptîler ve daha başka kavimler arasında yaygındır. Bu kavimlerin sihir ve tılsıma dair eserleri vardır. Bazı nüshalarında İbn-i Vahşiya'ya ait olduğu kaydedilen *el-Felâhatu'n-nabatiye* Babillilerin bir eseridir. Halk, sihir ilmini bu kitaptan öğrenmiş ve zamanla burçlar ve yıldızlarla ilgili bilgilerle bu ilmi daha da genişletmiştir. *Tumtum-ı Hindî* ve benzeri kitaplar bu şekilde ortaya çıkmıştır. Sonra Doğu'da İslam toplumlarındaki sihirbazların büyüğü olan Câbir b. Hayyân ortaya çıkarak sihirle uğraşan kavimlerin kitaplarını taramış, sihrin özünü bulmak için yaptığı bu çalışmalar neticesinde hem sihir hem de simya üzerine eserler yazmıştır. Mesleme b. Ahmed Macritî matematik ve sihir ilimlerinde Endülüslerin üstadıdır. Câbir b. Hayyân'dan sonra ortaya çıkarak sihre dair yazılan söz konusu kitapların hepsini özetlemiş ve bir düzene sokmuştur. *Gâyetu'l-hakim* adını verdiği eseri ünlüdür ve İbn-i Haldun'a göre sihir ilmine dair ondan sonra hiç kimse daha iyi bir şey yazmamıştır (İbn Haldun, 1977: 1179, 1180).

Yahudilerin sihir ve tılsım ilimleri ile çok meşgul oldukları Kur'an ayetlerinde ve hadislerde dile getirildiği gibi tarihî kaynaklarla da sabittir. Fahreddin-i Râzî, sihir ayeti olarak bilinen Bakara suresinin 102. ayeti²'nin tefsirine geçmeden, “*Bil ki bu, Yahudilerin bir başka çirkin fiilleridir ki bu da, onların sihirle meşgul olmaları, ona yönelmeleri ve insanları da ona davet etmeleridir.*” (Fahruddin er-Râzî (3), 1988: 255) diyerek bu ayeti, dolayısıyla da sihri Yahudilerle ilişkilendirir. Kıskanç bir topluluk olan Yahudilerin, bekledikleri ve kitaplarında vasıflarını okudukları peygamberin Araplardan çıkmasını bir türlü kabul edemeyerek Hz. Peygamber'e büyü yapmaya cesaret ettikleri hadislerde zikredilir. Yahudilerin bugün de aynı doğrultuda modern sihir

² “*Ve onlar, şeytanların Süleyman'ın mülkü hakkında söyledikleri şeylere uydular. Oysaki Süleyman asla kâfir olmadı. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve Babil'deki iki meleğe, Hârut ve Mârut'a indirilen şeyleri öğretmeleri sebebiyle kâfir oldular. O iki melek: “Biz ancak bir imtihan vesilesiyiz, sakın sen kâfir olma!” demedikçe, sihir öğretmiyorlardı. Onlar bu iki melekten, karı ile kocanın arasını ayıracakları şeyi öğreniyorlardı. Oysaki onlar, Allah'ın izni olmadıkça, bu sihirle hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine zararı dokunacak, faydası olmayacak şeyi öğreniyorlardı. Andolsun ki onlar, o sihri satın alan kimsenin ahirette hiçbir nasibi olmayacağını biliyorlardı. Mukâbilinde kendilerini satmış oldukları şey gerçekten ne kötüdür. Keşke bunu bilselerdi.*” (Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/102).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

tekniklerini kullanarak dünya siyasetinde etkin rol oynadıkları bir gerçektir. Bu bağlamda kabala, bir çeşit modern Yahudi büyücülüğüdür.

Eski Türk kavimleri arasında sihir, büyü, fal, kehanet, cincilik gibi farklı adlarla anılan sihirsiz uygulamalar vardır. Eski Türk şiirinde Burkan muhitinde yazılan eserlerde “büğü” ve “yalwi” kelimeleri sihir, büyü, tılsım anlamlarıyla sık bir kullanıma sahiptir (Bkz.: Arat, 2007: 75, 96, 98, 120, 146, 160, 170, 182). *Divanü Lûgati't-Türk*'te “arwaş, arwiş, arkiş, yalwi” kelimeleri afsun, büyü anlamında kullanılır. Büyü “kam”lar tarafından yapılır ve kamların yaptığı bu işe “arwaşmak, arwalmak” adı verilir: “*Kamlar kamuğ arwaşdı = Kamlar-kâhinler anlaşılmayan birtakım sözler söylediler.*” (Kâşgarlı Mahmud (I), 2006a: 236-237, 249). Kamlar yaptıkları afsunlar karşılığında “örüng” denilen bir para alırlar (Kâşgarlı Mahmud (I), 2006a: 134). Kaşgarlı Mahmud büyü, sihir anlamına gelen “yalwi”yı açıklarken büyücüye “yalwıçı” dendiğini söyler. Kam, şaman, ozan, baksı, oyun adlarıyla da anılan bu büyücüler; tanrılar, ruhlar ve cinlerle ilişki kurabildiğine inanılan kişilerdir. Kam ya da şaman, davul eşliğinde afsunlu sözler söyleyerek afsun yapar, gaipten haber verir, kötü ruhlardan kaynaklandığına inanılan cin çarpması başta olmak üzere türlü hastalıkları tedavi eder (Tanyu, 1995: 503; Öger ve Gönül, 2011: 234-235). Türk toplulukları arasında şaman, kam, ozan, baksı gibi farklı adlarla anılan bu kişiler; hâkimlik, hekimlik, kâhinlik, sanatkârlık, şairlik, sihirbazlık gibi birçok görev üstlenirler, bu nedenle şamanlar toplumda çok saygın, çok önemli bir konuma sahiptirler. Ayrıca bu ozanların Türk ordu ve saraylarında hükümdarın yanında önemli bir yeri vardır. Eski Türk hükümdarlarının şairlere önem vermesi ve onları koruması, şairin yukarıda bahsi geçen özelliklerinin yanı sıra gaybdan haber verme gücünden kaynaklanır.

Türk boyları, 10. yy.dan itibaren büyük kitleler hâlinde İslamiyet'i kabul ederler. İslam dininin sihir ve büyüye şiddetle yasaklamasına rağmen Türklerin eski âdetlerini bir şekilde devam ettirdikleri görülür. Bunda İslamiyet'i kabul etmeden önce Türkler arasında çok önemli ve saygın bir yeri olan kamlar ile Budist ve Maniheizt rahiplerin eski konumlarını ve mesleki çıkarlarını korumak amacıyla eski inanışları İslami bir kisve altında halka sunmalarının rolü büyüktür. Eski Türklerin İslami dönemde ortaya koydukları ilk eserlerden olan *Kutadgu Bilig* ve *Divanü Lûgati't-Türk*, İslamiyet etkisinde kaleme alınmakla birlikte birer ara dönem eseri olmaları itibarıyla Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki hayatlarını, eski âdet ve inanışları da yansıtır. Türklerin İslamiyet'i kabullerinden önceki âdet ve inanışlarını bir şekilde İslami dönemde de devam ettirdiklerini büyük ölçüde bu eserler sayesinde tespit etme imkânı buluruz.

Bu eserlerden İslami döneme ait ilk eser olma özelliğini gösteren *Kutadgu Bilig*, Yusuf Has Hacib tarafından 1070'te tamamlanmıştır. Eserde aklı temsil eden ve vezirin oğlu olan Ögdülmiş, kanaati temsil eden ve vezirin kardeşi olan Ogdurmuş'a hastalıkları ilaçlarla tedavi eden “otacı” denilen hekimler ve hastalıkları afsun, muska gibi sihirsiz yollarla tedavi eden “muazzim” denilen efsuncular hakkında öğüt verir. Eserde “*Otaçılar Birle Katılmakı Ayur*” bölümünden hemen sonra gelen “*Muazzimler Birle Katılmakı Ayur*” başlığını taşıyan bölümde toplumda cin ve peri çarpmasından kaynaklanan hastalıkları “muazzim” denilen kişilerin efsunla tedavi ettikleri bilgisine yer verilir:

“4361 *bularda basa keldi afsunçılar*
bu yıl yeklig igke bu ol emçiler

Bunlardan sonra efsuncular gelir;
Cin ve periden gelen hastalıkları tedavi ederler.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

4362 *bularka yime ök katılgı kerek*
bu yıl yeklig igke okıgu kerek

Bunlarla da görüşmek tanışmak gerektir;
Cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak gerekir.

4363 *kalı asgı tegsün tise sen sanga*
yime edgü tutgıl ay ersig tonga

Eğer sana faydaları dokunmasını istersen,
ey mert yiğit, onlara karşı da iyi davran.” (Yusuf Has Hacib, 2006: 750, 751).

İslamiyet’i kabul eden Türklerin eski inanışlarını tamamen bırakamamış oldukları; cin, peri çarpması gibi durumlarda hastayı efsuncuya okuttukları anlaşılmaktadır. Günümüzde de varlığını koruyan modern tıp ile batıl inançların çatışması, 11. yy.da tabipler ve efsuncuların uygulamalarındaki fark ile çok eski tarihlere kadar uzanır:

“4364 *Otaçı unamaz mu’azzim sözün*
mu’azzim otaçık evrer yüzün

Otaçı efsuncunun sözünü beğenmez;
Efsuncu da otacıya değer vermez.

4365 *ol aymış otug yise igke yarar*
bu aymış bitig tutsa yekler yırar

Birinin sözüne göre, ilaç alınırsa hastalığa iyi gelir;
diğerinin sözüne göre, muska taşırsan cinler senden uzaklaşır.” (Yusuf Has Hacib, 2006: 750, 751, 752, 753).

Yusuf Has Hacib’in de belirttiği gibi tabip hastaya ilaç kullanmasını, muazzim ise muska takmasını önerir. Tabip ile muazzimin uygulamaları farklı olduğu gibi birbirlerine bakışları da olumsuzdur. Zira ne tabip muazzimin sözünü beğenir ne de muazzim tabibe bir değer verir.

Müslüman bir âlim olan Yusuf Has Hacib’in eseri aracılığıyla muazzimlere saygılı olmayı öğütlemesi de ayrıca dikkate değer bir husustur. Bu durum, eski şaman ve kamların ruhlarla iletişime geçip çeşitli efsunlar okuyarak hastalığı tedavi etmelerinin sadece bir isim değişikliği ile muazzimler tarafından devam ettirildiği, 11. yy.da Müslüman Türklerin, eskiden şaman ve kamlara olduğu gibi, muazzimlere saygı duydukları şeklinde algılanabilir. Muazzimlerin eski büyü sözlerine İslami ayet ve duaları katarak eski inanışları yeni dinin kisvesinde halka sunarak mesleki itibar ve çıkarlarını korumayı nisbeten başardıkları söylenebilir: “Böylece eski kam ve rahip geleneğini yürütenlerin artık “muazzim” adını aldıkları, eski afsun geleneğine dinî-İslâmî bir veche vermek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

niyetiyle *Kâbe*, *levh-i mahfûz*, *arş*, *kürsî*, *zemm* vb. terimleri, *Kur'an'dan bazı âyet ve sûreleri büyü unsuru veya malzemesi olarak kullandıkları görülmektedir. Doğu Türkistan azâimcileri, mesleklerinin Hz. Fâtıma'ya dayandığını ispat etmek için Risâle-i Perihân'ı yazmışlardır. Aslında Mezopotamya, İnan ve Mısır büyü geleneklerinin karışımı olan bu telakki, Anadolu'da eski putperest dinlerin ve Hıristiyanlığın da dâhil olduğu kültür etkileriyle daha çok çeşitlendi.*” (Tanyu, 1995: 504).

Daha sonraları bu alanda *Risâle-i Perihân* gibi çok sayıda eser yazılmıştır. 14. yy.da yaşamış Cezayirli Ahmed Bûnî'nin *Şemsü'l-maârif-i kübrâ* adlı Arapça eseri, dört yüze yakın tılsım şekli ile binlerce efsune yer veren, benzerleri arasında en ünlü eserdir. Yazar, Mısır büyü geleneğini kabaladaki mistik rakamsal sistemle birleştirip buna Kur'an'dan ayetler, esma-i hüsnâ, dinî duaları da ekleyerek eski sihir ve büyü geleneğini İslami bir forma sokmuştur. Bûnî'nin eseri, bu alanda eser veren pek çok kişiye kaynaklık etmiştir. Seyyid Süleyman el-Hüseynî tarafından kaleme alınan *Kenzü'l-havâs*, Bûnî'nin eserinin Türkçeye çevirisinden ibaret olmakla birlikte çeşitli ilavelerle aslının iki misli bir hacim kazanmıştır (Bkz.: Tanyu, 1995: 504).

Türkler yaşadıkları zaman ve mekân içinde ister istemez eski sosyokültürel yaşantılarının da etkisiyle İslam'a kendilerine has bir yorum ve uygulama getirmişlerdir. Bu yorum ve uygulama, Türklerin eski inançlarından kalıntılar taşıyan, yer yer sihirsiz özellikler gösteren bir İslam anlayışını beraberinde getirir. Mesela Oğuzlar, Selçuklular kuran Türk boyudur. Çeşitli Türk kabilelerince çok eski zamanlardan beri bilinen “yada taşı” denilen yağmur taşıyla istenildiği zaman yağmur yağdırma sihirbazlığı olan yadacılık Oğuz Türkleri arasında da yaygındır.³

Sonuç olarak eski Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki âdetlerinden olan sihir ve büyü ile ilgili motifleri, Müslüman Türklerin hem sosyal hayatında hem de onun yansımalarını barındıran edebi ürünlerinde 11. yy. gibi çok erken bir zamandan itibaren gözlemlemek mümkündür. Dolayısıyla din değişikliği hayat ve kültür alanında büyük değişimleri beraberinde getirirse de sihir ve büyü söz konusu olduğunda aslında değişen sadece şekil olmuş, asıl öz aynen korunarak modern zamanlara kadar gelmiştir.

1. Şiir Sanatı ve Sihir

Genel anlamda etkili ve güzel söz söyleme sanatı olan edebiyat, özel anlamda ise şiir sanatı, gerek kaynağı gerekse de muhatap üzerinde oluşturduğu olağanüstü etki sebebiyle sihir ve büyü ile doğrudan ilişkisi olan sanatlardır. Öncelikle en eski türlerden olan şiirin kaynağı doğaüstü bir yetenek, ilham, keşif ya da ruhsal bir varlığa dayandırılır. İsmail Güleç'in dediği gibi şairler büyü gücü olan, kâhinlerin ve cinlerin öğretmesiyle şiir söylediğine inanılan sıra dışı kişilerdir (Güleç, 2014: 4). Cahiliye devri Arap şairlerinin cin ve ruhlarla bağlantısı olduğu, onlardan aldıkları ilhamla şiir söylediklerine inanıldığı gibi eski Türklerdeki şamanın şiir söylemesi de doğuştan gelen bir yetenekle birlikte koruyucu ruhların etkisine bağlanır. Dansı, esrimeye hazırlıkta kullandığı davulu ve bir tiyatro oyununu aratmayan söz ve hareketlerinin bütünü düşünüldüğünde şaman, bir çeşit sanatçı olarak karşımıza çıkar. Onun koruyucu ruhları ile bağlantısı sonucu ortaya çıkan doğaçlama şiir söyleme yeteneği ise başlı başına bir sanattır.

Kişinin gördüğü bir rüya üzerine saz çalıp şiir söylemeye başlaması, başka bir deyişle badeli âşık olması halk şiirinde âşıklık geleneğinin bir parçasıdır. Klasik Türk şiiri geleneğinde ise özellikle tarih ve mesnevi yazma söz konusu olduğunda şair genellikle “hatif” denilen cismi

³ Fuad Köprülü konuyla ilgili olarak şu bilgiyi nakleder: “*Mücmelü't-Tevârih*, efsaneye göre Nuh'dan Yafes'e kalan bu yağmur taşının Oğuz tarafından hile ile alındığını ve Oğuzlar ile sâir Türkler arasında bu sebeple hâlâ harp ve darp eksik olmadığını söylüyor.” (Köprülü, 2005: 110; Yada taşı ile ilgili efsane için ayrıca bkz.: Kılıç, 2011: 511).

görünmeyen, sadece sesi duyulan metafizik bir varlığın ilhamıyla şiire başlar (Mengi, 2009: 142). Dolayısıyla birçok kültürde, şiir geleneğinde şiir, kaynağı itibarıyla metafizik alan ve kutsallıkla ilişkili görülür.

Güzel ve etkili söz genellemesi, bütün edebi türleri kapsasa da bu türler arasında şiirin özel bir yeri olduğu kesindir. Çünkü şiir; sözün süzölmüş, en ince, en saf şeklidir. Şiir hakkında ve sözün sihirle ilişkisi konusunda Hz. Peygamber'in hadisleri vardır. Ebu Dâvud'da İbnu Abbâs'tan yapılan bir rivayete göre "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) 'a bir bedevî geldi. (Dikkat çekici bir üslupla) konuşmaya başladı. Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm): 'Şurası muhakkak ki beyanda sihir vardır, şurası da muhakkak ki şiirde de hikmetler vardır.' buyurdu." (Ebu Dâvud, Edeb 95, (5011); Tirmizi, Edeb 63, (2848)). Übey İbnu Ka'b'ın rivayetinde, Hz. Peygamber'in "Şiirde hikmet vardır." (Buhârî, Edeb 90; Ebu Dâvud, Edeb 95, (5010); Tirmizî, Edeb 69, (2847); İbnu Mâce, Edeb 41, (3755)) diye beyan ettiği belirtilmektedir. Öneminden dolayı bu hadis ve açıklamasını Fahreddin Râzî'den aynen aktarmak yararlı olacaktır:

"Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s) 'e Zebarkan İbn Bedr ile Amr İbn el-Ehtem geldiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) Amr'a, 'Zebarkan'ı bana tanı!' dedi. Bunun üzerine Amr şöyle dedi: 'O meclisi içinde saygı görür, gücü kuvveti yerindedir, arkasına sığınanı himâye eder.' Bunun üzerine Zebarkan: 'Vallahi o, benim kendisinden daha üstün olduğumu biliyor.' dedi. Bunun üzerine Amr, şöyle dedi: 'Onun kişiliği zayıf, sabırsız, babası ahmak ve dayısı kötü bir adamdır... Ya Resûlallah, onun hakkındaki bu iki sözümde de doğru söyledim. Çünkü o beni razı etti, ben de onun hakkında bildiklerimin en güzelini söyledim; beni kızdırdı, ben de ikinci kez, onun hakkında bildiklerimin en kötüsünü söyledim.' Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s), 'İnne mine'l beyâni lisihran' 'Sihir gücünde olan ifadeler vardır.' buyurdu ve bazı ifâdeleri böylece sihir olarak adlandırdı. Çünkü böylesi ifâde sahibi olan kimse müşkil bir meseleyi açar ve güzel ifâdesiyle, belîğ sözleriyle onun hakikatini ortaya koyar.

Eğer, 'Hakkı açıklayan ve ondan haber veren şeyi sihir diye isimlendirmek, nasıl câiz olur? Çünkü bunu söyleyen kimse, açık olan şeyi gizlemek için değil, ancak gizli olan şeyi ortaya koymayı kastetmiştir. Halbuki sihir lâfzı, açık olan şeyi gizlemek manasını ifade eder.' denilirse deriz ki Hz. Peygamber bu sözü, iki sebepten dolayı sihir olarak isimlendirmiştir:

a) Bir söz, ancak güzelliği ve nüktesiyle kalbleri kendisine meylettirir. Böylece de bu söz, kalblerin kendisine meyletmiş olduğu sihre benzemiş olur. Bu bakımdan, o söze sihir adı verilmiştir. Yoksa senin zannettiğin gibi değildir.

b) İfâde gücü olan kimse kötü olan bir şeyi güzel göstermeye; güzel olan bir şeyi de kötü göstermeye muktedirdir. İşte bu bakımdan, bu kimsenin sözü sihre benzer." (Fahruddin er-Râzî (3), 1988: 261-262).

Sünbül-zâde Vehbî, Hz. Peygamber'in şiir ve sihir ile ilgili olan hadisini

Olundu Fahr-i 'Âlem'den rivâyet

Beyâna sihr denmek şi 're hikmet

Sünbül-zâde Vehbî Divanı, K6/23

beytinde dile getirir. Aynı şair başka bir beytinde "Beyanım sihir içinde sihir, şiirim hikmetin ta kendisi." diye övünür:

Beyânım sihr-ender-sihr ü şi 'rim 'ayn-ı hikmetdir

Bu rütbe intisâbım var fûnûn-ı şi 'r ü inşâyâ

Sünbül-zâde Vehbî Divanı, K29/54

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Dolayısıyla şairlerin beyana sihir, şiire hikmet demeleri Hz. Peygamber'in hadisine dayandırılmış olmakta ve beyanın sihir, sözün hikmet olması şiir ve söz söylemede şair için ulaşılmaması gereken bir hedef hâline gelmektedir. Bundan başka, sihrin bir aldatma sanatı olduğu da hatırlanmalıdır. Füsün, efsane ve yalanlarla söze parlaklık verilip insanların duygu ve düşüncelerine istenilen yönde etki etmek amaçlanır:

Füsûndan çün söze virdi fûrûğ ol

Didi bir iki efsâne dürûğ ol

Celîlî, Husrev ü Şîrîn/883

Sözün sihir gücünü taşıması, sözü karşısındakini etkilemek için yalanlarla süslemenin yanında sözünü ettiği kişi ya da varlığı göz boyayan, etkileyici sıfatlarla vasfetmek yani aşırı övgülerle medhetmek ile de ilgilidir:

Kılı kıldan yarub vasfında anuñ

Akıtdı gönîlini serv-i revânuñ

Bu sihrile mehi divâne kıldı

Bu şem'i Husreve pervâne kıldı

Ahmed-i Rıdvân, Hüsrev ü Şîrîn/887-888

Cadıların en başta gelen vasıflarından biri en kötüyü bile çeşitli söz oyunları ile medhederek erişilmez bir mertebede tasvir etmeleri, böylece insanları sözle aldatmalarındır. Bu durumu cadı tasvirinin yapıldığı şu dizelerde görmek mümkündür:

Düzüp destân ile sözler yaraşık

İder keyvân-ı pîre mihri 'âşık

Firîb ü sihr içinde itse ger güft

Kılurdu peşşe vü simürği hem cüft

Virür itdürmege 'âlem zinâsın

Ataya kızın oğluna anasın

Göreydi Delletü'l-muhtâle anı

Kılurdu yâ ana yâ hâle anı

Kılaydı hîle ebvâbında fikr ol

İderdi mâzer-i eyyâmı bîkr ol

Lâmîî Çelebi, Ferhâd ile Şîrîn/6675-6679

Klasik Türk şiirinde söz kutsaldır. Yaratılışın, Allah'ın *kün* emriyle gerçekleşmesi ve ilahî kelamın varlığın başlangıcını oluşturması kuvvetli bir ihtimal olarak söze atfedilen kutsiyetin çıkış noktasını oluşturur (Bkz.: Avşar, 2007: 166, 175). Bu bağlamda, büyük bir değer atfedilen söz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

söyleme, şiir ve şairlik hakkında gerek şairler gerekse tezkire yazarları “sihar”, “mucize”, “vahiy” kelimelerine ve bunlardan türetilen kelimelere sıklıkla yer verirler. Bu kullanımlar bir değer ifadesi olmanın yanında sözün kaynağının doğaüstü olduğuna ve insan üzerinde olağanüstü etki yaptığını işaret eder. Söz bazen vahiy, bazen sihar ve büyü; şair ise mucize gösteren sihirbaz ve vahiy söyleyen büyücü olarak tarif edilir. Sözün büyüğü oluşu içinde hikmetlerin oluşundan ve taraf-ı ilahîden gelmesinden kaynaklanır. Fuzulî, *Farsça Divan*'ının ön sözünde sözün önemini onun arştan gelmiş olmasına bağlar ve ona değerli bir inci gözüyle bakar:

Söze küçümseyerek bakılamaz.

Söz yüce arştan inmiş bir şeydir.

Dilimiz söze nasıl meyletmesin ki,

O inci tanesi özellikle her birimizin gönlü için inmiştir (Doğan, 2009b: 126).

Söz, Yunus Emre'ye göre Yaradan'dandır:

Söz karadan aktan değil yazıp okumaktan değil

Bu yürüyen halktan değil Hâlik avazından gelir

Yunus Emre Divanı, 42/3

Başka bir deyişle söz, ilham-ı Hak'tır. Nâilî'ye göre ârifin konuşması hikmetin özüdür, sözü Allah'ın ilhamıdır. Şair ne İlhanlıların yıldız cetvelinden ne de usturlabdan söyler:

Suhen ilhâm-ı Hakdır nutk-ı ârif lübb-ı hikmetdir

Ne zîc-i İlhânîden ne usturlâbdan söyler

Nâilî Divanı, G83/2

Sözün arştan gelmesi, Yaradan'dan oluşu, ilham eseri ortaya çıkması onun kutsallıkla anılmasına sebep olur. Nefî'nin aşağıdaki beyitleri sözün kutsî ve ilahî oluşuna gönderme yapar mahiyettedir:

Bir güherdir kim nazîrin görmemiştir rûzgâr

Rûzgâra âlem-i gaybın armağanıdır sözüm

Ben ne Keşşâf'ım ne sâhib-keşf ammâ ma'nâda

Mû-şikâf-ı nüktehâ-yı âsmânîdir sözüm

Nefî Divanı, K1/2, 21

Mine Mengi, “*Divan şiirinin başında da sonunda da mucize vardır. Çünkü şiir istidat yani yetenekle ve ilhamla doğar. Yetenek de ilham da Allah vergisi olmaları nedeniyle olağanüstülük, farklılık, fizik ötesi oluş ya da daha doğrusu kutsallık özelliklerine sahiptir.*” (Mengi, 2009: 136) sözleriyle şiirin kaynağı açısından klasik şiir geleneğimizde önemli bir noktaya değinir. Geleneğe göre mana, tılsımlı gizli bir hazinedir. Şeyh Gâlib'e göre bu tılsımı açmak parlak fikirle değildir. Zira akıl ve fikir sönük bir kandildir, onun ışığı gizli mana hazinesini ortaya çıkarmaya yetmez:

Fikr-i rûşenle değil feth-i tılsım-ı ma'nâ

Zâhir eyler mi bu gencîne-i pinhânı çerâğ

Şeyh Gâlib Divanı, K14/14

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Nef'î ise kendisini büyücü olarak niteledikten sonra büyücülerden farklı ve üstün olan tarafını söyler. Şairin üstadı, ilahî düşüncenin yaratmasıdır:

Nef'î-i sâhirim ki üstâdım

Sun '-ı endîşe-i İlâhîdir

Nef'î Divanı, Kıt'a-i Kebire1/1

Ahmet Paşa'ya göre şairin dilinde ilahî sırlar hazinesinin tılsımı vardır. Büyüklerin, mesela şahın sohbet meclisinde şairin söze başlamasıyla bu tılsım açılır, ilahî sırlar ortaya çıkar:

Dilimden açmış idi bezm-i şâhî

Tılsım-ı genc-i esrâr-ı ilâhî

Ahmet Paşa Divanı, K4/4

Şeyh Gâlib'in

Söz olsa da menba '-ı kerâmet

Kur'an'a nazîre olmaz elbet

Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk/40

beytinde dile getirdiği gibi söz kerametinin kaynağı olarak görülür fakat buna rağmen onun Kur'an'a benzemesi söz konusu değildir. İslam düşüncesine göre sözlerin en belîği Kur'an-ı Kerim, insanların en belîğ ve en fasîhi ise Hz. Muhammed'dir. Elbette diğer bazı kitaplar ile meşhur ediplerin eserlerinde de belagat vardır fakat bunların hiçbiri Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in belagatındaki dereceye erişemez. Çünkü Kur'an'ın kaynağı vahiy, Hz. Peygamber'in sözünün kaynağı da yerine göre ya vahiy ya da en üst düzeyde ilhamdır. Dolayısıyla bu ikisinin güzel ve etkili söz söyleme noktasındaki mertebesine ulaşmak imkânsız olmakla birlikte sözünü onların sözüne benzetmek, onlardan ders alarak onlar gibi söylemeye çalışmak mümkündür.

Her peygamber elçi olarak gönderildiği toplumun hayatında önem arz eden hususlarda Allah tarafından mucizelerle donatılmış olarak gönderilir. Hz. Musa devrinde sihir ve kehanet revaçta olduğu için Hz. Musa'nın sihirlere iptal eden asası gibi en önemli mucizeleri sihirle ilişkili olarak gelmiştir. Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği zaman ve mekân ise şiirin ve şairlerin revaçta olduğu, şairlerin adeta kutsallıkla anıldığı bir dönemdir. Hz. Muhammed, güzel sözün ve şairlerin itibar gördüğü bir toplumda yetişmiş, onlara elçi olarak gönderilmiştir. Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin en büyük, en açık mucizesidir. Zira öyle bir belagat ve fesahatla gelmiştir ki dönemin büyük şairlerine parmak ısırtmış, bir tek ayetindeki belagat Müslüman olmadığı hâlde nicelerini secdeye kapanmaya sevk etmiştir. Hz. Muhammed, getirdiği ayetleri şiir şaibesi altında bırakmamak için hayatında, bir iki istisna hariç, şiir söylememiş olmasına rağmen yine de şairlikle suçlanmış, onun ilahî kelam olan vahye sadece bir tercüman olduğu gerçeği görmezlikten gelinmek istenmiştir.

Lâmîî Çelebi, şiiri evliya makamı olarak görmekle birlikte ne kadar sihr-i mutlak olsa da şiirin Kelâmu'llâh'ın derecesine ulaşamayacağını

O kim 'ışk ile ney-veş pür-nevâdur

Didi şi'ri makâm-ı evliyâdur

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

*Bu böyleyken girü iy şâh-ı ekber
Kelâmu'llâha olsun meylün ekser*

*Ne deñlü sihr-i mutlak olsa eş'âr
Kelâm-ı mu'ciz olur vird-i ebrâr*

Lâmî Çelebi, Ferhâd ile Şîrîn/1258-1260

sözleriyle dile getirir.

Kur'an-ı Kerim, belagat noktasında bir mucizedir. Kur'an'ın her bir ayeti ona inanmayanları kendisiyle muarazaya, kendisine nazire yazmaya davet ettiği gibi dostlarını da kendisine benzemeye teşvik eder. Müslümanlar için Kur'an'ın belagat ve i'cazı güzel ve etkili söz noktasında varılacak nihaî hedeftir. Bu bağlamda, klasik şairlerin kendi söz ve şiirlerini zaman zaman

*Tûti-i mu'cize-güyem ne desem lâf deñil
Çarh ile söyleşemem âyinesi sâf deñil*

Nef'î Divanı, G71/1

beytinde olduğu gibi vahiy, mucize, i'caz gibi ilk bakışta yakışık almayacağını düşünebileceğimiz kelimelerle tavsif etmeleri çok görülmemelidir. Zira Kur'an, ayetlerin açık ve işarî manalarıyla muhataplarını kendisine benzemeye sevk eder, güzel söz söylemeyi kendi belagatını örnek göstererek teşvik eder. Bâkî'nin, Kur'an'a nazire yazmaya telmihte bulunan

*Hak budur Bâkî nazîr olmaz bu mu'ciz nazmuña
Şi're âgâz itseler şimden girü sehârlar*

Bâkî Divanı, G85/7

beytinde şair, kendi sözlerini nazirini yapmanın imkânsız olduğu mucize şiir görüp başka şairlerin sözlerini sihir olarak niteler.

2. Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihar

Estetik, varlıkların güzellik yönü üzerinde incelemelerde bulunan felsefe ağırlıklı bir bilgi alanıdır. Felsefede ve özellikle güzel sanat alanlarında bir yaklaşım olarak kullanılan estetik, varlıkların insanda uyandırdığı güzelliğe ait duygu ve düşüncüyü araştırır. Dil denilen malzemeyi kullanarak duygu ve düşünceleri estetik bir biçimde ifade etme sanatı olan edebiyatta “güzelin seçilmiş kelimelerle güzel söylenmesi yönünde oluşan bir sonuç olarak estetikten söz edilebilir. Söyleyişin güzel olması, zevk vermesi, söz ve mana sanatlarının kullanımı ise söz edilene ait güzellikten doğmaktadır.” (Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü (2), 2003: 407). Dolayısıyla edebiyatta herhangi bir varlık ya da kavramın “güzel”liğini anlatırken seçilmiş, ona yakışan “güzel” kelimelerin kullanılması esastır. Her ne kadar güzellik algısı kişiden kişiye, toplumdan topluma hatta aynı toplum içinde devirden devire farklılıklar gösterse de belli bir edebiyat geleneğinde bunun bazı estetik temelleri bulunur.

Klasik Türk edebiyatında şiir, asırlarca işlenerek kıvamını bulan bir geleneğin ürünüdür. Bu şiir geleneğinde sihir ve büyü ile ilgili kavram ve kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülür. Sihirle ilgili kavram ve kelimelerin şiirde kullanılmaları şiiri daha etkili ve güçlü yapar. Sihir bir anlamda güç elde etmek için yapıldığına göre sihir ve sihirle ilgili diğer kelimelerin şiirde sıklıkla kullanılmasının bu kelimelerin şiire güç ve güzellik katacağı düşüncesinden ileri geldiğini

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

söylemek yanlış olmaz. Doğrudan sihir ve büyüye işaret eden beyitler dışında klasik Türk şiirinde sihir ile ilgili kullanımların daha çok sözün gücü ve sevgilinin güzelliği çevresinde kümelenmesi, sihrin “güzel”in övgüsünde bir değer ifadesi olduğunu düşündürür. Bu durum şiir estetiği ile bağlantılıdır. Klasik Türk şiiri estetiği içerisinde şairin şiirde ulaşmak istediği son nokta olan i’caza giden yolunda bir estetik ölçüt de “sihir”dir. “Güzel” olarak nitelenen bir varlık ya da kavramın insan üzerinde bıraktığı olağanüstü etki ve estetik hazzın bir çeşit sihir olarak algılanıp sihrin bu durumda şiirde estetik bir değer ifadesi olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Klasik Türk şiirinde şairin şiir ve sözün gücünden bahsederken, olağanüstü güzellik ve özellikleriyle sevgiliyi vasfederken kullandığı dil, seçtiği kelimeler klasik Türk şiirinin asırlarca işlenerek yükselen estetik temelleri ile yakından ilgilidir. Bu anlamda, güzelin sihir ve büyü ile ilişkilendirilerek sâhir, sehâr, câdû gibi kelimelerle vasfedilip ona ait durumların büyüleri olarak sunulması klasik Türk şiirinin estetik anlayışının bir sonucudur. Neşâtî’nin

Tarf-ı la'linde olan hâl-i siyâhın seyr it

Nigeh-i sihrini gör şive-i i'câzına bak

Neşâtî Divanı, G70/2

beytinde de dile getirildiği gibi sevgili, büyüleyici özellikteki güzellik unsurlarıyla birlikte tasvir edilirken sihir ve i’caz terimlerine yer verilir. Demek oluyor ki güzel söz gibi sevgilinin güzelliğinin de mertebeleri vardır. Sihir ve i’caz, bu mertebeleri ifade eden estetik birer terim olarak karşımıza çıkar. Nef’î’nin

Gamze değil bu şu'bede-bâz-ı girişmedir

Sihri bitirdi şive-i i'câza başladı

Nef’î Divanı, G126/3

beytinden anlaşıldığı üzere i’caz, sihirden üstün bir mertebeyi ifade etmektedir. “Güzel”in güzellikte erişebileceği son noktası, şiirde “mucize göstererek insanı şaşırtma, aciz bırakma” anlamına gelen i’caz terimiyle karşılanır: “... bir şiir terimi olarak i’câz, şairin şaşırtacak güzellikte, incelikte ve zekice şiir söyleyerek dinleyeni şaşırtması, kendine hayran bırakması diye bilinir. Öyleyse i’câz; şiirde bir estetik ölçüt; daha doğrusu şairin estetik beklentisi, amacı, şiirde ulaşmayı istediği son nokta, en üst basamak olmalıdır.” (Mengi, 2009: 136). İ’caz başından beri klasik Türk şiirinde estetik bir ölçüt olmasına rağmen her şair ve her dönemde ön planda olmamıştır. İ’caz ve onunla ilgili kelimelerin klasik Türk şiirinde özellikle 17. yy.da Nef’î, Fehim-i Kadîm gibi Sebki Hindî şairlerinin dilinde kullanım sıklığı kazandığı görülür. Bu durum, 17. yy.ın şiirde incelik ve ustalık devri oluşuyla ilgili olduğu kadar bu devir şairlerinin farklı estetik arayış ve beklentiler içinde olduklarının da göstergesidir (Mengi, 2009: 139-140).

İ’cazın aksine sihir, klasik Türk şiirinin altı yüzyıllık seyri içerisinde her asırda, hemen her şairin söz konusu ettiği bir olgu olmuştur. Söz ve şiirin sihirle ilişkilendirildiği durumlarda genellikle şair ya da tezkire yazarının söz, şiir ya da şairi övdüğü görülür. Şairin bir söz büyücüsü, şiirinin de sihir olarak sunulması aslında söz ve şiir söylemede şairin ulaştığı ya da ulaşmak istediği bir mertebenin ifadesidir. Herkes konuşur, söz söyler fakat herkes şair ya da edip olamaz. Şairlik, insanda doğuştan var olan sözle ilgili birtakım istidatların terbiye, eğitim ve çalışma ile beslenmesi sonucunda uygun şartlarda ortaya çıkar. Tıpkı ruhun her insanda olması fakat ruhsal gücünün farkında olarak bunu çeşitli terbiye ve eğitimlerle geliştiren sihirbaz ve büyücülerin sihir ve büyüde insani çabalarla ulaştıkları merteye gibi şairlerin de doğuştan getirdikleri şairlik tabiatını geliştirerek “tab’-ı sihr-âferîn” yani sözle büyüleyen tabiat dedikleri bir mertebeye ulaştıkları

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

İderse meded tab'-ı sihr-âferîn

Olam belki Firdevsî'ye cânîşîn

Cinânî, Cilâü'l-Kulûb/294

Gelip şevke bu tab'-ı sihr-âferîn

Dedi kilik-i zâra hezâr âferîn

Keçecizâde İzzet Molla, Mihnetkeşân/2365

gibi beyitlerde ifadesini bulur. Bâkî'nin dediği gibi şairin büyücü tabiatına gönüller meyleder, şairinin şekerleri efsunludur:

Tab'-ı sâhir-pişene Bâkî gönüller meyl ider

Şekker-i şî'r-i dil-âvîzüñ meger efsûnludur

Bâkî Divanı, Kıt.8/1

Dolayısıyla şairin sözünün sihir olması ile ilgili tabirler, şairin doğuştan sahip olduğu söz söyleme yeteneğini insani çabalarla geliştirip söz söylemede elde ettiği etkileme gücünü ifade eden bir mertebedir. Nef'î, benzersiz sözleri ile şiirde elde ettiği mertebeyi sihir ve i'cazın kıskandığını

Benim ol nâdire-gû şâir-i ma'nâ-perdâz

Reşk eder mertebe-i şî'rime sihr ü i'câz

Nef'î Divanı, K57/1

beytinde dile getirirken sihir ve i'cazın şairler için söz söylemede bir mertebe olduğunu ortaya koyar. Neşâtî'nin

O suhan-perver-i yektâ ki revâdur olsa

Rütbe-i nazmı hased-gerde-i sihr ü i'câz

Neşâtî Divanı, K14/11

beytinde de görüldüğü gibi usta şairlerin nazımda geldikleri nokta, sihir ve i'cazın bile haset edip kıskandığı çok yüksek bir mertebedir.

Geleneğe göre sihir, sadece şiirde değil hemen her sanat dalında yüksek bir mertebenin ifadesi sayılan estetik bir ölçüt, bir değer ifadesidir. Bu bağlamda, mesela Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'de güzelliği ve sanatındaki üstünlüğü karşısında hayran kaldığı birçok mimari yapıyı "sihr-i i'caz", "sihr-i mübin" sıfatlarıyla betimlediği görülür: "*Ve mihrab kapısı öyle musannadır kim gûya sihri icaz sihri mübindir.*" (Evliya Çelebi Seyahatnamesi (10), 1938: 254) ve "*Amma bunda olan san'at sihri mübindir.*" (Evliya Çelebi Seyahatnamesi (10), 1938: 206) ifadeleri, sanat eserinin insanda bıraktığı güzellik etkisinin sihir olarak nitelendirildiğini belirtir. Estetik bir ölçüt, bir değer ifadesi olduğu anlaşılan sihir, güzeli etkili ve güzel bir şekilde anlatmada son derece estetik ve güzel bir sözdür. Günümüzde güzel bir eser karşısında beğenimizi ifade etmek üzere "Büyüleyici!" kelimesini kullandığımız gibi eski devirlerde sihir ve ondan türetilmiş kelimelerin bu anlamda kullanılması insanın "güzel" karşısında aldığı estetik tavrın bir ifadesidir. Sihrin sanattaki yüksek bir mertebenin ifadesi olarak estetik bir ölçüt olmasının yanında sanattaki üstün bir mertebenin sihir olarak algılanıp o yönde değerlendirilmesinin bir gelenek hâlini aldığı, bu noktada sihrin çoğu zaman gerçek değeri ifade etmeyen bir kalıp söz olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

2.1. Sihrin Estetik Bir Değer Olarak Söz ve Şiir Ekseninde Ele Alınması

Sihir; mucizevî, mistik çağrışımlarıyla şaire olağanüstülüklerle donatılmış bir şiir gücünü vaat eder. Bununla beraber sihir ile şiir arasındaki ilişki tek taraflı değildir. Şiir, sihrin gücünden istifade ettiği gibi sihir de şiirin büyüleyici güç ve etkisini kullanır. Başka bir deyişle, güzel ve etkileyici söz ya da şiir, büyü gücüne sahiptir. Bu gücün farkında olan kişiler sözün büyüleyici etkisiyle olağanüstü işler yapabilirler. Bununla ilgili olarak mesela Empedokles'in bir şölen gününde, kritik bir anda öfke patlaması içindeki bir adamı Homeros'tan tek bir dize okuyarak birini öldürmekten alıkoyduğu anlatılır. Dize burada tılsıma benzer bir işlev görerek adamı tam zamanında dönüştürür. Empedokles'in burada yaptığı, Paris büyü papirüslerinde de defalarca uygulanan bir büyü pratiğidir. Peter Kingsley, "*Coşkulara ahenk kazandırmak amacıyla şiirin bu efsunlayıcı kullanımının Empedokles dönemi Pythagorasçılar arasında yaygın bir büyü yordamı olduğu*" (Kingsley, 2002: 243-244)nu kanıtlar. Nedîm'e ait şu dörlükte şiir gücünün farkında olan şair/âşık, sözüyle sevgiliyi etkiler:

*Seni gördüm ki ol şûhun tutup tenhâca dâmânın
Meğer kim 'azm ederdin aşk-ı müşkil râz-ı pinhânın
Şetâretlerle gâhî güldürürdün la'-i handânın
Ne sihr eylerdin ol şûha ne söylerdin Nedîmâne*

Nedîm Divanı, Mus.38/5

Klasik şairlerden bazıları şiirlerinde sihir gücünü ifade eden mahlaslar kullanmışlardır. Bu anlamda, klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde bir kavram etrafında toplanan mahlaslara örnek teşkil eden *Sihri* ve *Sâhiri* mahlasları dikkat çeker. Mahlas, şairin edebiyat adıdır ve rastgele seçilmez. Ömer Faruk Akün'ün ifadesiyle "*Rastgele seçilmeyen mahlasta şairin karakterini veya önde gelen bir eğilimini yahut da gönlünde yaşadığı bir vasfı aksettirmesine dikkat edilir.*" (Akün, 1994: 395). *Latîfi Tezkiresi*'nde *Sâhiri* mahlasını taşıyan Hamdi adında bir şair, "*Şehr-i İstanbuldan ümenâ kısmından şâ'ir ü müverrih ve mu'ammâ ve müverrih-i şâ'ir-i sâhirdür. Ve bir lafzdan bir nice ma'nâ göstermege kâdirdür.*" (Latîfi, 2000: 297-298) sözleriyle tanıtılır. Görüldüğü gibi Sâhiri mahlaslı şairin en önemli vasfı "*şâ'ir-i sâhir*" oluşu ve bir sözden nice anlam çıkarmasıdır ki bunlar, onun mahlasının gereğidir. Sihir kelimesinden türemiş bir mahlası olmasa da meslek ve yaşam tarzı itibarıyla sihirle yakından ilgili olan klasik şairler vardır. Tezkirelerde Münecim-zâde'den remil ve yıldız ilmini öğrendiği (Latîfi, 2000: 263) bilgisine yer verilen Zâtî, sözünü ettiğimiz şairler arasında en önemlisidir. Beyazıt Camii avlusunda açtığı küçük bir remil dükkânında remil falına bakıp muska yazarak hayatını kazanan Zâtî'nin remil ile uğraşması, bir anlamda "remmâl" mahlasıyla tanınmasına sebep olmuştur. Kulakları az işiten Zâtî'nin Ali Paşa'ya sunduğu kasidede Zâtî mahlasıyla birlikte "remmâl" ve "sağır, işitmez" anlamında "asamm" mahlaslarının bulunduğu, dolayısıyla bu şiirin mahlas beytinde şairin üç mahlasla birden yer verdiği anlatılır (Âşık Çelebi (3), 2010: 1581).

Sihir kavramıyla ilgili olan bu mahlasların tercih edilmesinde sözün sihir ve büyü kabul edilmesinin etkisi büyüktür. Klasik Türk şiirinde şair; *sâhir-i nazm*, *sâhir-i suhan perdâz*, *şâir-i mâhir-i sihr-sâz* ve *şâir-i sihr-âferîn* olarak vasıflandırılır. Şairin sözü yani şiir de efsundur. Sözün sihirle ilişkilendirilmesinde Ahmet Paşa'nın

*Beyânda sihr eden câdû-yı üstâd
Bu söz sihrine şöyle urdu bünyâd*

Ahmet Paşa Divanı, K4/1

beyti, usta şairleri söyleyiş gücüyle söz sihrinin temellerini atmakla tavsif ederken

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015*

Ola Sa'di gibi sözüm Bûstân

Nice Bûstân belki câdûstân

Ahmet Paşa Divanı, K2/67

dizeleri farklı bir terimle ortaya çıkar. Güzel, etkileyici ve kalıcı söz *câdûstân* terimi ile karşılanır. Sadi-i Şirazi'nin *Bostan* adlı eseriyle kafiye yapılan *câdûstân* kelimesi orijinal bir buluştur. Benzer bir kullanım *Nedîm Divanı* 'nda görülür. Kalem cadısı efsun okur, sayfa bir anda Hârûtistân olur:

Safha bir lahzada hârûtsitân oldu yine

Turfa efsûn okudu bu kalem-i câdû-fen

Nedîm Divanı, K2/3

El değmemiş, ter ü taze fikirler şairin gizli mana hazinesidir. Şair, fikirlerini en sonunda bir esere dönüştürerek bu gizli mana hazinesinin tılsımını açar:

Efsûnu bîkr-i fikrimin âhir edip eser

Açdım tılsım-ı ma'nîyi genc-i nihân gibi

Şeyh Gâlib Divanı, K13/8

Mana bazen deryaya benzetilir. Bu tılsımlı mana deryasının dalgaları kılıç tılsımı olarak tavsif edilir:

Nice deryâ ki tılsım-ı ma'nâ

Mevcesi tîg-i-tılsım olmuş ana

Nev'izâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr/405

Şiir sanatında sihir denilen mertebenin ne olduğu, ne yapılırsa bu mertebeye ulaşılacağı sorusuna yönelik olarak şairlerin kendileri bazı görüşler ileri sürerler. Öncelikle, şiirde önceki şairlerin ulaşamadıkları noktalara varmak, yeni sözler söyleyerek yeni icatlar yapmak sihir olarak nitelendirilir:

Nâ-resâ mısra '-ı bercestemize çûb-ı Kelîm

Kâdir-i sihr-i nev-îcâd ki derler o biziz

Şeyh Gâlib Divanı, G122/3

Ayrıca eski kıssaların ibarelerini yenileyerek söze canlılık vermek de sihir olarak görülür:

Çü düzdüñ kıssa-i Şîrîn ü Husrev

Kühen destân-ı çarhı eyledüñ nev

İdüb sihrile tecdîd-i ibâret

Gene buldurduñ ol söze tarâvet

Ahmed-i Rıdvân, Hüsrev ü Şîrîn/4880-4881

Çok anlamlı bir şekle sokup kısa ve öz söylemek, şairlik tabiatına has bir sihirdir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Evsâfına had yok turalım sihrile tab'ım
Bin ma'nîyi bir şekle koyup muhtasar eyler
 Nef'î Divanı, K11/40

Sihirbaz ve büyücülerin insanların duyularına hitap ederek onlara gerçekte olmayan çeşitli hayaller göstermeleri gibi şair de söz ve mana oyunları ile muhatabın zihninde olağanüstü hayaller oluşturur. Böylece şair, usta bir sihirbaz gibi göz boyar, kelimelerle insanları etkiler:

Ben turfa rind-i şu'bede-bâz-ı tahayyülüm
Ma'nâ-yı sihr ü sûret-i i'câzdır sözüüm
 Nef'î Divanı, G78/2

Şair söz söylemede hayal büyücüsüdür:

Biz Nâ'iliyâ sözde füsûnkâr-ı hayâliz
Elfâzda peydâ dil-i ma'nâda nihânız
 Nâilî Divanı, G135/8

Şair; su gibi akıcı, ateş parçası gibi yakıcı mazmunlar göstermesiyle bir büyücüdür. Bu söz büyücüsü, şiirde sihir davası etse şaşılmaz:

Edâsı âb içinde yer yer âteş-pâre mazmûnlar
Acep mi etse Nef'î nazm ile da'vâ-yı sehhârî
 Nef'î Divanı, K49/46

Âteşin lehçeyle şî'r-i âbdârum görmeyen
Tarz-ı sihr ü şîve-i i'câz bilmez neydüğün
 Neşâtî Divanı, G96/5

Son olarak, söz ya da şiirin sihir olarak nitelenmesinde en önemli husus, sözün muhatap üzerindeki karşı konulmaz etkisidir:

Ne gûne sihr idi âyâ o beyt-i pür-te'sîr
Ki bir senin gibi ser-keş perîyi etdi şikâr
 Nedîm Divanı, K6/34

Nef'î, sözünün sihriyle gamı şevke dönüştürüp zehri tiryak yaptığını iddia ederken beyandaki sihrin nasıl gerçekleştiğine de işaret eder:

Nazmımızla n'ola kılsak gamı şevka tebdîl
Zehri ey Nef'î biz efsûn ile tiryâk ederiz
 Nef'î Divanı, G48/5

Neşâtî'ye göre güzel sözün başlıca özelliği hoş tabiatlı ve korkusuzca söylenmiş olmasıdır. Zira şairin beyandaki sihrini ve gösterdiği i'cazı herkes anlayamaz:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 10/8 Spring 2015

*Söz Neşâtî böyle hoş-tab'âne bî-pervâ gerek
Şâ'irüñ i'câz ile sihr-i beyânın kim bilür*

Neşâtî Divanı, G24/5

Şair sâhirdir, sihirle beyan ipeği üzerine mana incileri dizer:

*Benim ol şâ'ir-i sâhir ki tab'im sihr ile gâhî
Ma'ânî yerine dürler dizer silk-i beyân üzre*

Nef'î Divanı, K6/45

Şairin kalemi, memduhun övgüsünde şaşılacak cadılıklar yapar, siyah mürekkebi ile adeta söz gerdanlığına inciler dizer:

*Ne câzûluklar eder gör medâyihinde kalem
Ki düzdü âb-ı siyehden nizâm-ı ıkd-ı le'âl*

Ahmet Paşa Divanı, K22/46

Nef'î'ye göre, şairlik tabiatı övdüğü kişinin vasıflarına alışık olursa ya da o vasıfları iyi bilirse o kişinin vasıflarını sayıp onu överken hayret verici sihirler ortaya çıkarır:

*Ne sihr eyler yine gör vâf-ı zât-ı bî-nazîrinde
Hele tab'im biraz evsâfa olsun i'tiyâd üzre*

Nef'î Divanı, K44/39

Fehîm-i Kadîm, şiirde mucizeler gösteren mertebesini “büyü dolu şairane bir bakış” olarak nitelediği sevgilinin gözlerine borçlu olduğunu

*Fehim'i itmege i'câz-ı nazm ile mümtâz
O pür-füsûn nîgeh-i şâ'irânedür bâ'is*

Fehîm-i Kadîm Divanı, G23/7

beytinde ifade eder. Sözleri ile mucize gösteren şair, sevgilinin gözünü vâsfedip dinleyeni büyüler:

*Çeşmüñi vâf eyleyüp sihr eylemiş mu'ciz Fehîm
Şekl-i efsûnıyla bir âhû-yı câdûdur demiş*

Fehîm-i Kadîm Divanı, G143/5

Geleneğe göre şair, gözün sihir ve i'câz öğretmesiyle şiirde ustalık kazanır:

*Sihr ü i'câzı Fehimâ eylese ta'lim o çeşm
Sâhir-i mu'ciz-nümâ bir şâ'ir-i üstâd olur*

Fehîm-i Kadîm Divanı, G80/7

Şairler kendi sözlerinin “sihr-i beyan” olduğunu iddia edip söz söylemedeki bu mertebeleriyle diğer şairlerden üstün oluşlarıyla övünürler:

*Âferin Nef'î yine tab'-ı gazel-perdâzına
Penc-beytin nüsha-i sihr-i beyândır her biri*

Nef'î Divanı, G132/5

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Ahmedî'nün sözüdür sihr-i beyân

Dahılar sözi yalan kıssa ayân

Ahmedî, İskender-nâme/7331

Fehîm-i Kadîm, sözünün gücüne sonuna kadar inanan güçlü bir şairdir. Şair, sözünü sihir değil mucize olarak niteler. Sözlerinin Tûr Dağı'nda Allah ile konuştuğu için Kelîm sıfatıyla anılan Hz. Musa'nın mucizesi olduğunu iddia eder. Dolayısıyla mucize sihirden ne kadar uzaksa şaire göre, sözlerinin sihre nisbet edilmesi o kadar uzaktır:

Sözlerüm nüsha-i i'câz-ı Kelîm oldu Fehîm

Dûrdur nisbet-i sihrî suhan-ı pâkümden

Fehîm-i Kadîm Divanı, G236/8

Bâkî'ye göre, başkalarının şiirini sihr-i mübin farzetsek bile, Bâkî'nin sözü şiir değil Mesih'in sözüdür:

Serverâ şî'r degül nutk-ı Mesihâdur bu

Tutalum gayrılar eş'arı ola sihr-i mübîn

Bâkî Divanı, K26/28

Fehîm-i Kadîm, sözlerinde *Rûhü'l-kuds* yani Hz. Cebrail'in nefesinin dalgalanmasını, sözünün Hz. İsa'nın sihir ve mucizesi oluşuyla ilişkilendirir:

Mevc-hîz eyler dem-i Rûhü'l-kuds her dem Fehîm

Sihr-i 'câz-ı Mesihâ'dur kelâm-ı pâkümüz

Fehîm-i Kadîm Divanı, G128/7

Şair sözünü sihirle süsler, kelamını fesahat ve belagattan mucize eder:

Benem ol şâ'ir-i kâdir-beyân-ı sihr-pirâ kim

Kelâmum eyledüm mu'ciz fesahatle belâğatden

Fehîm-i Kadîm Divanı, K15/30

Şair, mucize sözlü büyücü olduğu için füsün ve efsaneye meyletmemesi ile övünür:

Sâhir-i mu'ciz-kelâmuz şâ'ir-i şûhuz Fehîm

Ne füsûna râğıbu ne mâ'il-i efsâneüyüz

Fehîm-i Kadîm Divanı, G134/5

Benim ol şâ'ir-i mâhir benim ol münşî-i sâhir

Ki tab'-ı pür-füsûnum lâl ü hayrân etdi dünyâyı

Sünbül-zâde Vehbî Divanı, K34/45

beytinde büyücü tabiatıyla usta şair, büyücü nasir olup dünyayı kendine hayran bırakarak dilsiz kıldığını iddia eden şairin bir duası vardır. Allah'tan şiirini sihr-i mübin, sözlerini sağlam etmesini ister:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Fünûn-ı şî'rimi sihr-i mübîn et

Mütûn-ı şerh-i güftârım metîn et

Sünbül-zâde Vehbî Divanı, K1/54

2.1.1. Sihir-i Helal

Klasik Türk şiirinde sözün güzelliği, etkileyiciliği ve sihirle ilişkisi bağlamında “sihr-i helal” tabirine yer verilir. Sihir-i helal, genellikle bir edebi sanat olarak bilinir ve tarif edilir: “*Beyt ve söz arasında hem evvelki kelimelerin tamamlayıcısı, hem de sonraki kelimelerin mukaddimesi hükmünde bulunacak bir lâfz veya terkîp irad etmek sanatına verilen addır.*” (Pakalın (3), 1983: 214). Tahir Olgun’un güzel söz makamında da kullanıldığını ifade ettiği sihr-i helal, “*İbare arasında hem üst tarafına hem de alt tarafına bağlanabilecek söz*” (Olgun, 1936: 118) söyleme sanatının adıdır. Şemseddin Samî’ye göre sihr-i helal yani haram olmayan büyüçülük “*Şî’r ü fesahât gibi insanı meftûn eden hüner.*” (Şemseddin Samî, 1999: 711)dir. Sonuçta sihr-i helal, her iki tarafa bağlanması mümkün olan bir ibarenin ruha hoş gelmesi hâli olarak tanımlanabilir. Edebi sanat olmasının dışında, sihir şiirde estetik bir ölçüt olduğu gibi sihr-i helal de estetik bir değer ve ölçüt olarak şiirde önemli bir kullanıma sahiptir. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnek olarak verilebilir:

Devâtım oldu Çeh-i Bâbil ü sözüm efsûn

Füsûnger-i kalemim arz kıldı sihr-i helâl

Hayâlî Divanı, K10/21

Ey Mesîhî el götür eyle du’â ol servere

Kim tamâm ola bu efsûn-ı hak u sihr-i helâl

Mesîhî Divanı, K13/30

Şî’r-i hikmet-eseri râz-küşâ-yı i’câz

Tavr-ı inşâ-yı füsûn-perveridir sihr-i helâl

Sünbül-zâde Vehbî Divanı, K24/15

Kapın harîmi Şeyhî’ye beytû’l-haramdır

Medhinde tan mı ger sözü sihr-i helâl ola

Şeyhî Divanı, Mus.1/7, 9-10

Egerçi dîn-i Ahmed’de harâm oldu velî

Vasf-ı gamzende sözüm sihri halâl oldu yine

Ahmet Paşa Divanı, G292/4

Sihir-i helal, estetik bir ölçüt olarak zaman zaman i’câz ile birlikte ya da onu çağrıştıracak şekilde kullanılır. Etkileyici, güzellikte büyüleyici şiir, sihr-i helal ile nitelendirilir. Şeyh Gâlib, sözün kaynağı olan sâkiye seslendiği

Sâkî kanı ol sihr-i helâl eylediğin

Bir mâhî bölüp sekiz hilâl eylediğin

Bir neş’e idi hak bu ki i’câza yakın

Mestâneye bahş-ı portakal eylediğin

Şeyh Gâlib Divanı, Kıt.50

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

dizelerinde sihr-i helalin i'caza yakın bir mertebe olduğunu ifade eder. Fakat klasik Türk şiirinde şairlerin ve tezkire yazarlarının sözün güzelliği ve etkileyciliği vasfında bir övgü ve değer ifadesi olarak yer verdikleri, bu bağlamda estetik birer ölçüt olduğunu düşündüğümüz sihr-i helal, sihir ve i'caz terimlerinin çoğu zaman gerçek değeri bildirmekten uzak, kalıplaşmış ifadeler oldukları görülür.

2.2. Sihrin Estetik Bir Değer Olarak Sevgili Ekseninde Ele Alınması

Klasik Türk şiirinde dış dünyadaki güzelliklerin yanı sıra insan doğasındaki güzellikler de söz konusu edilmiştir. İnsan güzelliği bağlamında sözü edilen güzellik, soyut ve ideal bir güzellik olarak karşımıza çıkar. Klasik Türk şiirinde güzellik, aşkı ortaya çıkaran bir unsur konumundadır. Güzellik olmasa aşk olmaz. Aynı şekilde, 20. yy. halk şairi Âşık Veysel'in "Güzelliğin on par' etmez/ Bu bendeki aşk olmasa" dediği gibi aşk da olmasa güzellik bilinmez. Özellikle tasavvuftaki tecellî kuramını işleyen beyitlerde aşk, güzelliğin ortaya çıktığı bir ayna olarak görülür:

Kendi hüsnün hüblar şeklinde peydâ eyledin

Çeşm-i âşıkdan dönüp seyr ü temâşâ eyledin

Lâedri

Klasik Türk şiirinde ortaya konan sihir olgusu en fazla sevgili ve başta sevgilinin câdû gözleri olmak üzere onun güzellik unsurları çevresinde gelişir. Âşık, sevgilinin gözü sihriyle meshurdur, büyülenmiştir. Sevgili; saç, kâkülü, göz ve gamzesiyle hileli bir büyücüdür:

Zülfî sâhir turrası tarrâr şuh-ı şîvekâr

Çeşmi câdû gamzesi mekkâr dirseñ işte sen

Bâkî Divanı, G380/4

Sevgili; aşk ilinin sultanı, aşk bahçesinin gülüdür. Gözleri sihr-i mübin, sözü sihr-i beyandır. Sadece onun özellik ve güzelliklerini söylemek bile büyüdür. Şair, güzeller güzeli olan sevgiliyi övmeyi kendine amaç edinir. Söz konusu olan ister beşeri isterse ilahî aşk olsun şairin şiir yazmak, hele hele gazel söylemekten muradı büyük ölçüde sevgiliyi övmektir. Sevgilinin övgüsünde kullanılan klişeleşmiş benzetme ve ifade kalıpları hemen her şairce kullanılmakla birlikte usta şairlerin elinde klişelerin de özgün bir havaya büründüğü görülür. Sevgilinin güzelliğini sihir ve ona bağlı kavramlarla işlemek de böyledir. Nesîmî, ilahî aşkı konu edinen şu beytinde Allah ya da mürşit olarak düşünmemiz mümkün olan sevgiliyi

Gözlerin sihr-i mübîndir ey cemâlin lem-yezeli

Lâ-yezâli nûr anundur cânım anun pâresi

Nesîmî Divanı, G438/6

dizeleriyle anlatırken sevgilinin gözlerini "Gözlerin sihr-i mübîndir." sözüyle tarif eder. Nev'îzâde Atâyî ise sevgiliyi "Gamzesi fitne, iki gözü büyücü" şeklinde vafeder:

Kaşları gurre ruhu tâze bahâr

Gamzesi fitne dü çeşmi sehâr

Nev'îzâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr/1025

İnsan vücudunda güzelliğin en belirgin şekilde kendini gösterdiği uzuv yüzdür. Klasik Türk edebiyatı metinlerinde ve özellikle de şiirde sevgilinin güzellik unsurlarından göz, kirpik ve kaş çoğu kez sihir ile ilişkilendirilir ve gözden çıkan bakış (gamze) da büyü olarak nitelenir. Sevgilinin güzellik unsurları olan göz, kaş ve kirpiğin büyü olarak sunulmasının temel nedeni

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

âşîğın sevgilisini bütün güzellerden üstün tutması, hepsinden daha özellikli bulması ve ona ait olan her şeyi kutsallaştırıp yüceltmesidir demek yanlış olmaz. Yani güzellerin kaşu, gözü güzeldir ama sevgilinin kaşu, gözü hepsinden güzel ve etkileyicidir. Güzellerin bakışı etkileyicidir ama sevgilinin bakışı etkileyiciliğın ötesinde büyüleyicidir, âşîğın aklını başından alır, gönlünde sabır u karar bırakmaz. Nâilî'nin de dediğı gibi sevgilinin hat ve hâlini bir güzel tasvir eden Bihzad bile sıra füsün ve fitneye geldiğinde ne yapacağını şaşırır. Sevgilinin güzellik unsurlarının hepsinin toplamı olan büyüleyicilik, onun en önemli vafıdır ki tasvire gelmez:

*Ne sûret kim çekersin cân bağışlarsın Mesih-âsâ
Olur hayrân-ı kârın müşikâfân-ı yed-i beyzâ
Bu san'atde ne Erjeng ü ne Mânîdir sana hemtâ
Güzel tasvir edersin hatt u hâl-i dilberi ammâ
Füsün u fitneye geldikçe ey Bihzâd n'eylersin*

Nâilî Divanı, Mus.8/6

Sevgilinin gözleri şuh dudaklarıyla konuşmaya bir başladı mı kirpiklerinin her kıpırdanışı bir füsün nakşu oluşturur:

*Leb-i şüh-ı nigâh-ı çeşmin oldukça terennüm-sâz
Eder her cünbiş-i müjgânı bir nakş-ı füsün peydâ*

Nâilî Divanı, G1/4

Gamzeleri cünuna, her işvesi bin füsuna sebep olur:

*Ey gamzeleri cünûna bâ'is
Her işvesi bin füsûna bâ'is*

Nâilî Divanı, G28/1

Klasik şiirin ve onun dayandığı geleneğın en usta sihirbazı, en güçlü büyücüsü şüphesiz sevgilidir. O, güzellik ülkesinin sultanı bir güneştir. Dolayısıyla güzelliğini oluşturan her şey, bakış, duruş, konuşma, hatta susma âşık üzerinde büyüleyici bir etki bırakır. Böyle olmakla birlikte sevgilinin güzellik unsurlarından gözün, sihir ve büyü bağlamında çok önemli bir yeri olduğu görülür. Öyle ki göz ya da çeşm kelimeleri çok sıklıkla sâhir, sehâr, câdû, câzû, fettân kelimeleri ile birlikte kullanılır, böylece gözün etkileyiciliğı ve büyüleyici özellikteki güzelliğı vurgulanmış olur. Bu bağlamda, adeta sevgilinin gözleri ile özdeşleşmiş olan özellikle câdû ve câzû kelimelerinin edebiyatta “çok güzel göz” için kullanılan mecazi anlam kazanmış birer kelime olduğu hatırlanmalıdır (Bkz.: Devellioğlu, 1997: 121; Onay, 1996: 150). Bununla birlikte sevgilinin gözlerinin sihir bağlamında işlenmesi sırf güzeli ve güzelliğı ortaya çıkarmak için olmayıp aynı zamanda sihir ve büyüün çağrıştırdığı çok çeşitli inanış, kavram ve hayallerle şiirin anlam yelpazesini genişletmek amacını da taşır. Gerçekten sihir ve büyü paralelinde işlenen aşk, âşık, rakîb, gönül, vb. şiire farklı çağrışımlar ve zengin bir hayalin kapısını aralar. Bu açılım şiir açısından önemlidir.

Göz, sâhir yani sihirbazdır. Bir sihirbaz ya da büyücüye atfedilen her türlü sihir ve büyüü gerçekleştirir. Bu bağlamda göz; câdû göz, câdûvâne göz, gözleri sahhâr, çeşm-i sehâr örneklerinde olduğu gibi sihirle ilgili kelimelerle birlikte anılır. Sevgilinin gözü sihirbaz ve cadiya benzetilir, belki göz bizzat bir sihirbaz ve cadi olarak sunulur. Göze yüklenen anlamların hepsi sevgilinin kendisi için de söz konusu olduğundan parça-bütün ilişkisi çerçevesinde mecaz-ı mürsel sanatına başvurulduğu görülür. Böyle olunca sevgilinin gözlerinin güzelliğı ile ilgili birtakım

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

fiziksel tasvirler ile gözün etkisi ve gücü bağlamında ortaya konan çeşitli düşünceler büyük ölçüde sihir ve büyü terminolojisi etrafında şekillenir. Kaşgarlı Mahmud; büyü, sihir anlamına gelen “yalwı”yı açıklarken büyücüye “yalwıçı” dendiğini söyler ve bununla ilgili olarak bir dördlüğü zikreder:

“Yalwın anıñ közi
Yelkin anıñ özi
Tolun ayın yüzi
Yardı meniñ yürek”

“Onun gözü büyüdür. Onun özü konuktur. Yüzü ayın ondördüdür. Benim yüreğimi parçaladı.” (Kâşgarlı Mahmud (III), 2006a: 33). Bu parça, Eski Türk şiirinde de sevgilinin gözünün büyü ya da büyücü olarak nitelendirildiğini göstermektedir.

Şairin “*Bu hatâyî gözünü sihre kılurlar nisbet*” (Kadı Burhaneddin Divanı, G171/3-1) dizesiyle ortaya koyduğu gözün sihre nisbet edilmesi, sanatsal ve şiirsel bir açılım sağlar çünkü gerçek ve mecazi sihirle ilgili birçok anlam katmanını şiire taşımasıyla büyük bir anlam zenginliğini beraberinde getirir. Sevgilinin gözü tasvirini Şeyh Gâlib “İki çeşm-i câdû efsun okur, önlerindeki rahle de kaşlardır.” şeklinde okuma ve efsun kavramları etrafında söylediği

*Efsûn okur iki çeşm-i câdû
Piş-i nighinde rahle ebrû*

Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk/345

beytiyle tablolaştırır. Bakışı meclisin gözü olan sâkîye, gözleri kadehe benzeten Nedîm, füsün ve fitneyi sâkînin elinde iki kadeh olarak tasvir eder:

*Nigh ki sâkî-i ter-dest bezm-dîdesidir
Füsûn u fitne iki câm-ı der-keşidesidir*

Nedîm Divanı, G27/1

Gözün sihre nisbet edilmesi bir şiir geleneği olarak çok eskilere dayansa da şairin kendisi de bu etkiyi merak etmekten kendini alamaz, bakışın büyüleyici etkisinin kaynağını sorar:

*Eser-i sihr ü füsûn-sâzî-i teshîr-i nazar
Çeşmgâhında mı sehâr nigâhında mıdır*

Sünbül-zâde Vehbî Divanı, G72/2

Göz, yaptığı sihirle sâhir yani büyücü olur. Şüphesiz gözün sihri, güzellik ve etkileyiciliğine işaret eden bir mecazdır:

*Dehânum hokka-i dürr [ü] gevâhir
Olupdur gözlerüm sihr ile sâhir*

Ûdî, Mâ-cerâ-yi Mâh/447

*Ne sihr eyler o sâhir göz ki kaşuñ aña mâyildür
Ne nükte söyler ol leb kim dehânuñ aña kâyildür*

Emrî Divanı, G160/1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Bununla birlikte sâhirin dinen kâfir sayılmasına paralel olarak sevgilinin sihirbaz ve fettan olan gözleri de kimi zaman acımasız oluşuna işaretle kâfir sıfatıyla nitelenir:

Eğerçi gâlib olmaz bir müselmâna iki kâfir
Beğim sâhir durur sâhir senin bu çeşm-i fettânın
 Necâfî Beg Divanı, K13/8

Sihar ve büyü İslam dinine göre haram olmakla birlikte gözün sihre nisbet edilmesi güzelliğe ve etkileyciliğe işaret eden bir mecaz olduğu için helaldir. Şair, gözün sihrinin helal olduğunu

Yârun biline key bahıcağaz hayâl imiş
Sihri şol iki câdû gözinün helâl imiş
 Kadı Burhaneddin Divanı, G312/1

dizeleriyle ortaya koyar. Sihar-i helal olarak adlandırılan gözün büyüsi kişide akıl bırakmaz:

Yahın zemânda komadı gözi gişide us
Sihar-i helâli var dir isem dûr olmaya
 Kadı Burhaneddin Divanı, G835/4

Sevgilinin gözü üstüne gazel söylemek şairlerce ayrı bir efsun, sihir olarak görülür:

Bir gazel tasnîf kıldum çeşm-i dil-ber üstine
Zâtî'yâ 'âlemde efsûn okıdum sihr eyledüm
 Zâtî Divanı, G1001/5

Gözün vafında söz söylemek “sihar ü beyan” olarak nitelenir:

Çeşminde gerçi sihr ü beyân söylerim sana
Vasf-ı lebinde sıhhat-ı cân söylerim sana
 Şeyh Gâlib Divanı, G11/1

Gözün sihir, büyü ve fitnede eşsiz oluşu metinlerde sık sık dile getirilir. Gözün sihir fenninde ustalığı ve öncelikli oluşu “çeşm-i sihr-âmûz” yani sihir öğreten göz vb. sözlerle ifade edilir. Fusun ve fitnede gözün benzeri başka bir fettan yoktur:

Füsûn u fitnede çeşmüñ nazîri fettân yok
Niteki hâl-i siyâhuñ lebüñde bir dâne
 Emrî Divanı, G492/2

Câdû göz, binler efsun bilen usta bir büyücüdür. Öyle ki simya bilenler bu bilginin birine bile erişememiştir:

Hezâr efsûn ider câdû gözün ki
Birisin bulmamışuz sîmiyâdan
 Kadı Burhaneddin Divanı, G578/4

Sevgilinin gözü, okunu atıp yayını göstermeyen bir büyücüdür. Şaire göre onun yaptığını sihirbazlar yapamaz:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 10/8 Spring 2015

Gözün bir sihr eder kim sâhir etmez

Ki okun attı yayın zahir etmez

Ahmet Paşa Divanı, Kıt.7/1

Öyle ki sihirbazlar dahi nergise benzetilen sevgilinin güzel gözünden efsun öğrenir:

Nergisin sihrinden efsûn öğrenir sâhir dahi

Düşmesin zünnâr-ı zülfün bendine kâfir dahi

Ahmet Paşa Divanı, G323/1

Büyücü göz, büyülu bakış sihri de kendine meftun eder:

Nice ben çeşm-i füsûn-kârına dil virmeşeyim

Sihri de eyledi meftûn nigeş-i sehârı

Fehîm-i Kadîm Divanı, G277/2

Sevgilinin gözünün sihri bütün büyücülerin sihrinden fazladır. Şaire göre bunu işiten Hârût, utancından yere geçmiş, başını aşağı eğmiştir:

Gözün sihri kamu sehâr sihrinden füzûn olmuş

Anı Hârût işitmiş yire geçmiş ser-nigûn olmuş

Zâtî Divanı, G602/1

Görüldüğü gibi beyitte hem sevgilinin büyüleyici güzellikteki gözleri mübalağa ile övülmüş hem Hârût'un kıssasına telmih yapılmış hem de Hârût'un Babil kuyusunda başaşağı duruşu hüsn-i ta'lil ile sevgilinin gözü sihrinin üstünlüğü karşısında utanıp yere geçmesine bağlanmıştır. Nesîmî'nin dediği gibi Hârût ve Mârût'un Babil kuyusunda asılmış olmaları gözün sihrindedir dense yeridir:

Gözün sihrinden ol Hârût u Mârût

Asılmış çâh-ı Bâbilde yeridir

Nesîmî Divanı, G113/3

Sevgilinin gözündeki sihir, bulunduğu yeri Babil yapar:

Küyında gözi sihrini Hamdî görüp eydür

Dünyâda meger memleket-i Bâbil iki oldu

Hamdî Divanı, 184/6

Bundan dolayı olsa gerek, Babil Kuyusu'nda Hârût ve Mârût daha yokken âşığın can ve gönü sevgilinin gözleri sihriyle büyülenmiştir:

Çâh-ı Bâbil'de dahı Hârût u Mârût olmadın

Gözlerün sihriyle cân u gönül meshûr idi

Hamdî Divanı, 178/5

Sevgilinin güzellik unsurları arasında gözün etkileme gücü diğerlerinden fazladır. Bu durum zaman zaman sihirle ilişkili olarak dile getirilir. Mesela yine göz ve bakışla ilgili olan gamze de sihirbaz olarak nitelenmekle birlikte gözün sihirle gamzeyi bile kendine itaat ettirdiği, başka bir deyişle sihirbaza sihir yaptığı dile getirilir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

*Gamzeñi sihr ile çeşmün râm idübdür kendüye
Gör nice câdûdur ol kim sâhiri meftûn ider*

Ca'fer Çelebi Divanı, G26/2

Gözün fusunla gamzeye naz yapmayı öğretmesi de yine sihirbaza sihir öğretmek kabilinden olmakla güzellik unsurları arasında gözün üstünlüğüne işaret eden bir durum olarak sunulur:

*Gamzene ta'lim-i nâz eyler füsûn ile gözün
Sâhire sihr öğretir ol nergis-i şehlâyi*

Ahmet Paşa Divanı, G54/13

Sevgilinin yüzü parlak bir güneştir, yüze dökülen saçlar hüsn-i ta'lil ile sihirbaz gözün saçlara sihir öğretmesi sonucu gece gündüz güneşi koynuna alması olarak yorumlanır:

*Hey ne sâhirdir gözün kim zülfüne ta'lim ede
Sihir ile her rûz u şeb hurşid-i rahşân kocmaga*

Ahmet Paşa Divanı, G290/2

Gözün kirpikler ve kaşlarla bütünlünen fiziksel yapısı ve klasik Türk şiiri geleneği içinde kaşların yay, kirpiklerin oka benzetilmesi, câdû gözün sihir yapmasına bağlandığında bambaşka bir sanatsal boyut kazanır:

*Sihir ile câdû gözüñ müjgânuñi şemşir ider
Geh döner yâ kaşuña her birisin bir tîr ider*

Emrî Divanı, Muk.121/1

Göz, i'caz yani mucize derecesinde sihir gösteren acayip bir büyücü olarak sunulur:

*Gösterür sûret-i i'câzda şekl-i sihri
Bü'l-'aceb şu 'bede-perdâz-ı füsûndur çeşmün*

Fehîm-i Kadîm Divanı, G178/3

Böylelikle, sihir ve i'caz terimlerine aynı beyitte yer verilerek gözün güzellik ve etkileyicilikte benzersiz olup estetik açıdan son noktaya ulaştığı dile getirilir.

Sonuç

Sihir, gizli birtakım yöntemlerle insan ve tabiat üzerinde olağanüstü etki yapma ilmi ya da sanatı olarak tanımlanabilir. Sihir gibi insanı etkileme gücüne sahip güzellik ve çekicilik, sihrin özel anlamları arasındadır. Genel anlamda etkili ve güzel söz söyleme sanatı olan edebiyat, özel anlamda ise şiir sanatı, gerek kaynağı gerekse de muhatap üzerinde oluşturduğu olağanüstü etki sebebiyle sihir ve büyü ile ilişkilendirilir. Özellikle en eski türlerden olan şiirin kaynağı birçok kültürde doğaüstü bir yetenek, ilham, keşif ya da ruhsal bir varlığa dayandırılır. Ayrıca, güzel söz ve şiirin muhatap üzerindeki olağanüstü denilebilecek etkisi de sihir olarak görülür.

Klasik Türk şiiri, bir geleneğe yaslanan, bu geleneği asırlarca işleyip harmanlayan bir şiirdir. Bu anlamda, gerek sosyal hayatta eski Türklerden beri var olagelen sihir olgusu gerekse de sanat ve edebiyatın poetik ve estetik yapısı, sihir ve büyüün klasik Türk şiirinde yoğun bir şekilde kullanılmasında etkili olmuştur. Sihir ve büyü bir anlamda güç elde etmek için yapıldığına göre sihir ve sihirle ilgili diğer kavramların şiirde sıklıkla kullanılması bunların şiire güç katacağı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015*

düşüncesinden ileri gelmiştir demek yanlış olmaz. Çünkü bazı kelimelerin şiirde kullanılmaları şiiri daha etkili ve güçlü yapar. Sihir ve büyü güçtür, dolayısıyla bunlarla ilgili kullanımların şiire mistik ve mucizevî çağrışımlar katacağına inanılır.

Klasik şairlerden bazıları şiirlerinde sihir gücünü ifade eden mahlaslar kullanmışlardır. Bu anlamda, klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde bir kavram etrafında toplanan mahlaslara örnek teşkil edebilecek *Sihri* ve *Sâhiri* mahlasları dikkat çeker. Sihir kavramıyla ilgili olan bu mahlasların tercih edilmesinde sözün sihir ve büyü kabul edilmesinin etkisi büyüktür. Klasik Türk şiirinde şair, *sâhir-i nazm*, *sâhir-i suhan perdâz* ve *şair-i sihr-âferîn* olarak vasıflandırılır. Şairin sözü yani şiir de efsundur. Bu durum şiir estetiği ile de bağlantılıdır. Klasik şiir estetiği içerisinde şairin şiirde ulaşmak istediği son nokta olan i'caza giden yolunda bir estetik ölçüt de sihirdir. “Güzel” olanı anlatmak için özellikle seçilen *sihr-i mübîn*, *sihr-i beyân*, *sihr-i helâl* vb. kalıp ifadeler estetik bir değer ifadesi olarak şiirde kullanılır.

Klasik Türk şiirinde ortaya konan sihir olgusu en fazla, başta sevgilinin câdû gözleri olmak üzere, sevgili ve onun güzellik unsurları çevresinde gelişir. Klasik şairin olağanüstü güzellik ve özellikleriyle sevgiliyi vafederken kullandığı dil, seçtiği kelimeler klasik Türk şiirinin asırlarca işlenerek yükselen estetik temelleri ile yakından ilgilidir. Bu anlamda, güzelin sihir ve büyü ile ilişkilendirilerek *sâhir*, *sehâr*, *câdû* gibi kelimelerle vafedilip ona ait durumların büyülû olarak sunulması klasik Türk şiirinin estetik anlayışının bir sonucudur. Güzel söz gibi sevgilinin güzelliğinin de mertebeleri vardır. Sihir, sihr-i helal ve i'caz, bu mertebeleri ifade eden estetik birer terim olarak karşımıza çıkar.

Her edebiyat geleneği, içinden çıktığı toplumu az ya da çok yansıttığı gibi Osmanlı toplumunun edebiyat alanında altı asırlık güçlü sesi olan klasik Türk edebiyatı, hayatı ve toplumu farklı safhalarıyla yansıtmaya gücüne sahiptir. Klasik Türk edebiyatı şiir geleneği, toplumda ve kültürde var olan, gelenek ve sanat anlayışında karşılığını bulan “sihir ve büyü” olgusunu dönüştürerek sunmayı başarmış, bu anlamda sosyal olduğu kadar sanatsal ve estetik bir açılım yakalamıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmedî (ty). İskender-nâme (Haz. Yaşar Akdoğan). Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www.kulturturizm.gov.tr e-kitap/E.T. 25.12.2012.
- Ahmet Paşa Divanı (1992). Haz. Ali Nihad Tarlan. Ankara: Akçağ Yay.
- AKÜN, Ömer Faruk (1994). “Divan Edebiyatı”. DİA. İstanbul: Diyanet Vakfı Yay., C.9, s. 389-427.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1979). Kutadgu Bilig III İndeks. İstanbul.
- ARAT, Reşit Rahmeti (2007). Eski Türk Şiiri. Ankara: TTK Yay.
- Âşık Çelebi (2010). Meşairü’ş-şuara İnceleme-Metin (Haz. Filiz Kılıç). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, C.1-3.
- AVŞAR, Ziya (2007). Şairlerin Görüp Unuttukları Bir Rüya: Belâgat, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007, p. 161-184, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.166>, ANKARA-TURKEY
- AYVERDİ, İlhan (2005). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Neşr., C.1-3.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- BURTON, Dan ve GRANDY, David (2005). Büyü, Gizem ve Bilim Batı Uygarlığında Okült (Çev. Yasemin Tokatlı). İstanbul: Varlık Yay.
- Cinânî (ty). Cilâü'l-kulûb Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük (Haz. Mustafa Özkan). Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www. kulturturizm.gov.tr e-kitap Kültür Eserleri 408/E.T. 25.02.2013.
- ÇELEBİ, İlyas (1992). "Sihar". DİA. İstanbul: TDV Vakıf Yay., C.37, s. 170-172.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1997). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Yayına Haz. Aydın Sami Güneşçâl). Ankara: Aydın Ktb.
- DOĞAN, Muhammet Nur (Haz.) (2008). Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk Metin, Düz Yazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar. İstanbul: Yelkenli Yay.
- DOĞAN, Muhammet Nur (Haz.) (2009a). Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh). İstanbul: Yelkenli Yay.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2009b). Fuzulî'nin Poetikası. İstanbul: Yelkenli Yay.
- Emrî Divanı (2002). Haz. M. A. Yekta Saraç. İstanbul: Eren Yay.
- ERGİNER, Gürbüz (2003). "Anadolu'da Batıl İnanmalar ve Büyü": Ed. Ekrem Işın. Elemterefîş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar. İstanbul: Yapı Kredi Yay., s. 50-61.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi Mısır, Sudan, Habeş (1672-1680) (1938). İstanbul: Devlet Basımevi., C.10.
- Fahrüddin Er-Râzî (1988). Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb. Ankara: Akçağ Yay., C.3.
- Fuzulî Divanı (2000). Haz. Kenan Akyüz vd. Ankara: Akçağ Yay.
- GÜLEÇ, İsmail (2014). "İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler". Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. 13, s. 1-22.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1984). İslam İnançları Sözlüğü. İstanbul: Remzi Ktb.
- Hayâlî Divanı (1992). Haz. Ali Nihad Tarlan. Ankara: Akçağ Yay.
- İbn Haldun (1977). Mukaddime I (Çev. Turan Dursun). Ankara: Onur Yay.
- Kadı Burhaneddin Divanı (1981). Haz. Muharrem Ergin. Metinbankası. www. yahoo.com/E.T. 01.06.2013.
- KARAMAN, Gülay (2015). Klasik Türk Edebiyatında Sihar. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kâşgarlı Mahmud (2006a). Divanü Lûgat-it-Türk (Çeviri) (Çev. Besim Atalay). Ankara: TDK Yay., C. I-III.
- Kâşgarlı Mahmud (2006b). Divanü Lûgat-it-Türk (Dizin) (Çev. Besim Atalay). Ankara: TDK Yay., C. IV.
- KAZAN, Şevkiye (1997). Hamîdî-zâde Celîlî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Hüsn ü Şîrin Mesnevisi, İnceleme-Tenkidli Metni. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Keçezizâde İzzet Molla (ty). Mihnetkeşan (Haz. Ali Emre Özyıldırım). Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www. kulturturizm.gov.tr e-kitap Kültür Eserleri 458/E.T. 25.02.2013.
- KILIÇ, Sami (2011). Uşak ve Çevresinde Yağmur Yağdırma Uygulamaları (Takmak Köyü Örneği), Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 503-514, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1925>, ANKARA-TURKEY

- KINGSLEY, Peter (2002). Antik Felsefe Gizem ve Büyü (Çev. Kenan Kalyon). İstanbul: Kabalcı Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2005). Türk Tarih-i Dinîsi (Haz. Metin Ergun). Ankara: Akçağ Yay.
- KÜÇÜK, Sabahattin (Haz.) (2011). Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım. Ankara: TDK Yay.
- Lâmiî Çelebi (ty). Ferhâd ile Şîrîn (Haz. Hasan Ali Esir). Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www.kulturturizm.gov.tr e-kitap Kültür Eserleri 415/E.T. 25.02.2013.
- Latîfî (2000). Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin) (Haz. Rıdvan Canım). Ankara: AKM Yay.
- MENGİ, Mine (2009). "Divan Şiiri Estetiği Açısından İ'câz". Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 39, s. 135-146.
- Mesîhî Dîvânı (2014). Haz. Mine Mengi. Ankara: AKM Yay.
- Muallim Nâcî (2009). Lügat-i Nâcî (Haz. Ahmet Kartal). Ankara: TDK Yay.
- Nâbî Dîvânı (1997). Haz. Ali Fuat Bilkan. İstanbul: MEB Yay., C.1-2.
- Nailî Divanı (1990). Haz. Halûk İpekten. Ankara: Akçağ Yay.
- Necatî Beg Divanı (1992). Haz. Ali Nihad Tarlan. Ankara: Akçağ Yay.
- Nedim Divanı (1997). Haz. Muhsin Macit. Ankara: Akçağ Yay.
- Nef'î Divanı (1993). Haz. Metin Akkuş. Ankara: Akçağ Yay.
- Nesîmî Divanı (1990). Haz. Hüseyin Ayan. Ankara: Akçağ Yay.
- Neşâtî Dîvânı (1996). Haz. Mahmut Kaplan. İzmir: Akademi Ktb.
- Nev'îzâde Âtâyî (ty). Sohbetü'l-Ebkâr (Haz. Muhammet Yelten). Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www.kulturturizm.gov.tr e-kitap Kültür Eserleri 418/E.T. 25.02.2013.
- OLGUN, Tahir (1936). Edebiyat Lügati. İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşr.
- ONAY, Ahmet Talât (1996). Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar. İstanbul: MEB Yay.
- ÖGEL, Bahaeddin (1998). Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar). Ankara: TTK Yay., C.I.
- ÖGER, Adem ve GÖNEL, Tugba (2011). Uygur Türkleri Arasında Şamanlar ve Tedavi Yöntemleri, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/4 Fall 2011, p. 233-248, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2821>, ANKARA-TURKEY
- ÖZBEK, Yusuf (1994). İslâm Açısından Sihir. İstanbul: İz Yay.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (1999). Hamdullah Hamdî ve Divanı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- PAKALIN, M. Zeki (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: MEB Yay., C.1-3.
- PALA, İskender (1998). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Ötüken Yay.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

- SARITAŞ, Kamil (2014). İbn Haldun'da Bilgi Felsefesi, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/8 Summer 2014, p. 733-750, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7034>, ANKARA-TURKEY
- Şemseddin Sami (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Şeyh Gâlib Dîvânı (1994). Haz. Muhsin Kalkışım. Ankara: Akçağ Yay.
- Şeyhî Divanı (1990). Haz. Mustafa İsen, Cemal Kurnaz. Ankara: Akçağ Yay.
- Tacizade Cafer Çelebi (1983). *Divan* (Haz. İsmail E. Erünsal). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- TANYU, Hikmet (1995). "Büyü". *DİA*. İstanbul: TDV Vakıf Yay., C.6, s. 501-506.
- TUNALI, İsmail (2012). *Estetik*. İstanbul: Remzi Ktb.
- Türkçe Sözlük (1998). Haz. İsmail Parlatır vd. Ankara: TDK Yay., C.1-2.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü (2003). Ankara: AKM Yay., C.1, 2, 5.
- Üdî (2005). *Mâ-cerâ-yi Mâh* (Haz. Fatma Sabiha Kutlar). Ankara: Öncü Kitap.
- ÜZGÖR, Tâhir (1991). *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: AKM Yay.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi (1992). *Hak Dini Kur'an Dili* (sad. İsmail Karaçam, Emin Işık vd). İstanbul: Azim Dağıtım, C.1.
- YENİKALE, Ahmet (Haz.) (ty). *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*. Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www.kulturturizm.gov.tr e-kitap Kültür Eserleri 514/E.T. 25.02.2013.
- YILMAZ, Nebi (Haz.) (ty). *Ahmed-i Rıdvân Rıdvâniyye İnceleme-Metin-Dizin*. Ed. Ahmet Atilla Şentürk. www.kulturturizm.gov.tr e-kitap Kültür Eserleri 515/E.T. 25.02.2013.
- Yûnus Emre Divanı (1991). Haz. Mustafa Tatçı. Ankara: Akçağ Yay.
- Yusuf Has Hacib (2006). *Kutadgu Bilig* (Çev. Reşid Rahmeti Arat). İstanbul: Kabalcı Yay.
- Zatî Divanı (1970). Haz. Ali Nihad Tarlan. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- <http://kutubusitte.com>
- <http://www.tdk.gov.tr>

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- KARAMAN, G., *Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihar*, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 1479-1536, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8266>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

